

TUEMME

VAIKUTAMME

RAKENNAMME

VAHVISTAMME

Vaikeat erot

Näkökulmia ammattilaisille

Vaikeat erot

Näkökulmia ammattilaisille

© 2025 Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry

Graafinen suunnittelu: Oona Niskanen
ISBN 978-952-65633-0-5 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-952-68389-9-1 (PDF)
Painopaikka: Copy-Set Oy, Helsinki, 2025

Sisällys

	Alkusanat	4
1	Lapsen tukemiseen erossa on mahdollisuuksia	6
2	Lapsen kanssa työskentely väkivaltaa sisältäneissä perhetilanteissa	16
3	Lasten tukeminen haastavissa erotilanteissa: Oikeuspsykologinen näkökulma	23
4	<i>"Herkkyyttä, rohkeutta ja viitseliäisyyttä"</i> Mitä vieraannutetun äidin tarina voi ammattilaisille opettaa?	33
5	<i>"Perushaaste on, että mikä taho heitä auttaisi"</i> Työntekijöiden ajatuksia haastavista erotilanteista	42
	Lähteet	52

Alkusanat

Joka vuosi Suomessa syntyy noin 30 000 uutta tosielämän tarinaa siitä, mitä alaikäinen lapsi kokee ja tuntee vanhempiensa erotesa. Valtaosa eroista sujuu hyvin ja lapsi sopeutuu perhe-elämän muutokseen ongelmitta. Noin viidessä prosentissa eroista lapsi joutuu kokemaan vanhempiensa vakavaa riitelyä, jota ratkotaan oikeussaleissa. Pahimmillaan vanhempien eroriitelyyn liittyy toimintaa, joka vahingoittaa lasta vakavasti. Ääripäiden väliin mahtuu monenlaisia tilanteita ja on tärkeää ymmärtää lasten kokemusten rakentuvan aina yksilöllisesti. Aikuisten näkökulmasta tarkasteltuna hyvä ero ei ole sitä välttämättä lapselle ja saman perheen lapset voivat kokea vanhempien eron eri tavalla. Juuri tästä syystä on tärkeää, että jokainen lapsi saa mahdollisuuden kertoa avoimesti ja itselleen sopivalla tavalla siitä, miten hän vanhempiensa eron kokee.

Lasten eroauttamisen kehittäminen on ollut Suomessa järjestöjen käsissä. Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry on omassa toiminnassaan nostanut esiin lapsen oikeuksia erossa ja tehnyt erityisesti lasten osallisuutta edistävää kehittämistyötä, jotta lapsilla olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet tuoda esiin vanhempien eroon liittyviä ajatuksiaan ja kokemuksiaan ja tulla aidosti kuulluiksi. Lapsella on oikeus tietää, mitä vanhempien erosta seuraa, oikeus ilmaista mielipiteensä ja oikeus vaikuttaa ja lapsen toimijuutta vanhempien erotessa tulee tukea ja arvostaa. Yhdenkään lapsen erotarina ei saa jäädä kuulematta ja jokaisen lapsen tulee saada tukea ja apua juuri silloin, kun hän sitä tarvitsee.

Julkaisun artikkelit nostavat eri näkökulmista esiin lasten eroauttamisen kipukohtia ja toisin tekemisen paikkoja. Yksi tällainen kipukohta on palvelujen pirstaleisuus ja osin myös niiden puuttuminen kokonaan. Palvelujärjestelmämme ei yllä riittävän hyvään eroauttamiseen, ja usein se sivuuttaa lapset vanhempien eron toimijoina kokonaan. Meiltä puuttuu edelleen myös systemaattinen tutkimustieto siitä, miten lapset vanhempien eron kokevat ja minkälainen tuki ja apu olisi lasten auttamisen ja tukemisen näkökulmasta vaikuttavaa. Eroauttamisen haasteet ammattilaisille ovat todellisia, mutta ne eivät saa olla tuen tarpeisiin vastaamisen este. Jokaisella lapsella on oikeus saada apua juuri silloin, kun hän sitä tarvitsee.

Toivon julkaisun saavan runsaasti lukijoita ja auttavan paitsi lasten ja perheiden kanssa työskenteleviä ammattilai-

sia niin myös lasten ja perheiden palveluista vastaavia tahoja. Lastensuojelun ammattilaisena näen päivittäin työssäni eroauttamisen tärkeyden. Pystymme parempaan ja varhaisempaan lasten ja perheiden tukemiseen. Järjestöt ovat ottaneet tämän tosissaan, nyt on aika kääriä hihat myös julkisen sektorin palveluissa kautta maan.

Minna Rantalaiho
Erikoissosiaalityöntekijä,
Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry:n
hallituksen varapuheenjohtaja

1.

**Lapsen
tukemiseen
erossa on
mahdollisuuksia**

KIRJOITTAJAT

Salla Frisk, johtava asiantuntija
Hanna Ristimäki, asiantuntija

Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry

Johdanto

Vanhempien erotessa koko perhe tarvitsee monenlaista tukea. Vanhemmat keskustelevat usein erosta ystävien tai läheisten kanssa ja myös yhteiskunta tarjoaa palveluja eron käytännön asioista sopimiseen ja esimerkiksi vertaistukea erosta selviämiseen.

Vanhempien erotessa lapselle ei automaattisesti tarjota tukea eron käsittelyyn minkään palvelun toimesta. Lasten saama tuki eroon on suurelta osin riippuvainen siitä, että vanhemmat osaavat hakea lapselleen apua ja ymmärtävät sen merkityksen. Lapsen saama apu riippuu myös siitä, ymmärtävätkö lapsen kanssa työskentelevät ammattilaiset esimerkiksi koulussa, tarjota lapselle tukea eron käsittelyyn.

Vanhempien eroon on mahdollista saada tukea monelta eri taholta. Eropalvelut ovat pirstaloituneet, mikä kuvastaa myös sitä, että eroavilla vanhemmilla ja lapsilla on monenlaisia tuen tarpeita. Eroon liittyy taloudellisia ja juridisia asioita, samalla tarkasteluun joutuu oma identiteetti ja sosiaaliset suhteet. Ero on aina myös emotionaalinen prosessi. Erilaisia eropalveluja on tarjolla hyvinvointialueiden, yksityisten palveluntuottajien, sekä järjestöjen ja seurakuntien toimesta. Lapset voivat saada tukea eroon koulukuraattorilta, perheneuvolasta ja muista perhepalveluista. Eri tahot kolmannella sektorilla järjestävät lasten vertaisryhmätoimintaa tai lasten yksilötapaamisia.

Erosta puhuttaessa näkökulma on usein aikuis- ja vanhemmuuskeskeistä ja lapsen näkökulma eroon jää helposti sen varjoon. Tässä artikkelissa kerrotaan siitä, miten vanhempien eron kokeneita lapsia voidaan auttaa selviytymään erosta ja miksi sitä kannattaa tehdä. Kirjoituksessa on hyödynnetty Kasper -Kasvatus- ja perheneuvonta ry:n asiantuntijoiden kokemuksia lasten ja nuorten eroauttamisesta sekä toiminnassa mukana olleiden palautteita.

Vanhempien ero tuo lapselle monia muutoksia

Vanhempien ero on lapselle kriisi ja tuo erilaisia muutoksia arkeen. Lapset tarvitsevat aikaa ja tukea erosta selviytymiseen. Lapsen läheinen suhde kumpaankin vanhempaan ja vanhempien sovinnollinen yhteistyö lapsen asioissa ovat lasta eron kielteisiltä vaikutuksilta suojaavia tekijöitä. Lapsen erosta selviytymistä helpottaa, jos hän saa riittävästi tietoa siitä mitä tapahtuu ja saa tukea asioiden ja tunteiden käsittelyyn.

Lapset voivat reagoida vanhempien eroon monin eri tavoin, eivätkä ne muodosta mitään tunnistettavaa oirekuvaa (Pruuki, Sinkkonen 27). Lasten eroryhmiin osallistuvien lasten vanhemmat kuvaavat lasten reagoitua eroon monin tavoin. He kuvaavat lapsen olevan esimerkiksi sulkeutunut, vetäytynyt, ahdistunut, itkuinen, surullinen tai lapsen kärsivän eroahdistuksesta. Osalla lapsista aggressiivinen käyttäytyminen on eron jälkeen lisääntynyt ja lapsilla voi olla vaikeuksia kaverisuhteissa tai koulunkäynnissä. Vanhemmat kertovat myös lasten vaikeuksista puhua asiasta ja ilmaista tunteitaan. Lapset tarvitsevat ymmärrystä ja tukea tunnetyöskentelyyn ja erilaisten, joskus samanaikaisten ja ristiriitaisten tunteiden hyväksymiseen. Lapsi voi olla erosta helpottunut, toisaalta myös surullinen tai vihainen vanhemmilleen siitä, että eroon on päädytty. On tärkeää, että lapsi saa vapaasti näyttää omia tunteitaan. Usein lapsen tunteiden ilmaisulle ei ole tilaa silloin, kun vanhemmilla on oma erokriisi päällä. Lapset eivät halua kuormittaa vanhempia omilla asioillaan ja usein lasten reagoitua eroon näkyekin ulospäin vasta sitten, kun lapsi voi kokea vanhemman kestävän myös hänen vaikeat tunteensa.

Eron vaikutukset lasten elämään ovat aina yksilöllisiä ja saman perheen lapset voivat reagoida tai ajatella erosta eri tavoin. Lasten hyvinvoinnin näkökulmasta haitallisinta lapsille on vanhempien jatkuva riitely. Lapsen erokokemukseen vaikuttaa lapsen iän ja temperamentin lisäksi muun muassa se, millaista lapsen elämä on ollut ennen eroa ja millaisena vanhemmuus ja lapsen arki jatkuu eron jälkeen.

Kasperin toimintaan osallistuneiden lasten vanhemmista osa kertoo kodin vaihtotilanteiden olevan lapselle raskaita. Vanhempien mukaan lapsilla voi olla vaikeuksia hyväksyä vanhempien eroa tai vanhempien uusia kumppaneita. Lisäksi eroon liittyvät riidat voivat painaa lasten mieltä ja he kokevat, että joutuvat valitsemaan puolensa vanhempien välillä. Osa lapsista kokee syyllisyyttä erosta.

Lapset käsittelevät eroa eri aikaan kuin vanhemmat. Vanhempien ero tulee todeksi lapsille konkreettisten muutosten kautta,

kuten vanhempien erilleen muuton myötä. Vanhemmista ainakin toinen on usein miettinyt eroa jo pitkään ennen sen tapahtumista. Lapset myös käsittelevät eroa eri elämänvaiheissaan. Jos lapsi on ollut ihan pieni vanhempien erotessa, voi esimerkiksi murrosiässä herätä ajatuksia eroon liittyen, mitä olisi hyvä käsitellä. Myös erilaiset muutokset, kuten vanhemman uuden kumppanin mukaan tulo elämään voi herättää lapsessa vanhempien eron käsittelyn uudestaan.

Lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan

Lapset kokevat vahvaa lojaalisuutta vanhempiaan kohtaan, mikä vaikuttaa siihen, että lapsen voi olla vaikea kertoa omista tunteistaan ja ajatuksistaan omalle vanhemmalle, jos pelkää sanomisillaan pahoittavan vanhemman mielen. Se voi aiheuttaa tilanteen, jossa lapsi jää yksin ajatustensa kanssa, jos hänellä ei ole muita ihmisiä tukenaan. Vanhempien välinen riitely erityisesti lasta koskevista asioista vahvistaa hänen kokemaansa lojaalisuusriitiriitaa. On hyvä huomata, että myös aikuisten näkökulmasta sopuisissa eroissa lapsi voi joutua tilanteisiin, missä hän joutuu valitsemaan jommankumman vanhemman puolen, ja punnitsemaan kenelle hän on lojaali. Kokemus voi vaikuttaa siten, että lapsi jättää kertomatta ajatuksiaan ja esittämättä toiveitaan, ettei vanhempien välille tulisi asiasta riitaa, tai ettei kumpikaan vanhemmista pahoittaisi mieltään. Nuorten erovaikuttajaryhmässä on tullut esiin, että osa nuorista kokee, että heille olisi ollut helpompi kertoa eron jälkeiseen elämään liittyvistä toiveista perheen ulkopuoliselle henkilölle, esimerkiksi lastenvalvojalle tai muulle työntekijälle.

Lasten erilaiset tunteiden ilmaisut voivat herättää vanhemmissa huolta, ja joskus myös vanhemmat tarvitsevat tukea ja ymmärrystä lasten tunteiden vastaanottamiseen. Monet vanhemmat kokevat erosta syyllisyyttä ja pelkäävät sen vaikuttavan negatiivisesti lapsen elämään. Vanhempia voi muistuttaa siitä, että suurimmalle osalle lapsista vanhempien ero aiheuttaa ohimenevän kriisin ja he selviytyvät erosta hyvin saadessaan tukea eron käsittelyyn. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että kaikki lapset eivät sopeudu nopeasti vanhempien eroon tai että siitä ei aiheutuisi kenellekään pitkäkestoisia vaikutuksia (Pruuki, Sinkkonen, 27).

Lapsille ja aikuisille eri asiat voivat olla tärkeitä ja merkityksellisiä. Joskus aikuisten näkökulmasta jokin tärkeä asia ei välttämättä ole lapsille tärkeä, ja aikuisilta helposti jää huomaamatta asiat, jotka ovat lapsille tärkeitä. Lasten hallinnantunnetta ja hy-

vinvointia lisää se, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin. Erossa lapsen tukemisen yhtenä tavoitteena on selvittää mikä on lapsen mielessä ongelma tai haaste, johon hän toivoisi muutosta tai mitä haluaisi käsitellä.

Lasta voi auttaa eri tavoin

Lasta voi auttaa monella tavalla ja apua olisi hyvä olla saatavilla nopeastikin silloin kun lapsi on valmis vastaanottamaan tukea ja käsittelemään eroa. Lasta tukiessa on tärkeää huomioida myös lapsen vaikutus koko perheeseen sekä perheen ja vanhempien vaikutus lapseen. Systeemiteorian mukaisesti yksilö ja ympäristö vaikuttavat toisiinsa ja myös niiden välisillä suhteilla on vaikutusta sekä yksilössä että ympäristössä tapahtuviin muutoksiin (Raunio, 2004). Kotona ja arjessa vanhempien olisi tärkeää kyetä tukemaan lasta tuen vastaanottamista. Työntekijän on tärkeää pohtia ja tarkastella myös, että tarvitsevatko vanhemmat tässä roolissaan tukea.

Tukea tulisi olla tarjolla silloin kun lapsi on valmis asioiden ja tunteiden käsittelyyn. Heti eron hetkellä lapselle tarjottu tuki voi mennä ”hukkaan”, jos lapsi ei ole vielä valmis asiasta puhumaan tai hänellä ei ole vielä mitään sanottavaa asiasta, kun ei vielä kunnolla ymmärrä tapahtunutta tai sitä mitä se hänen elämässään tarkoittaa. Kun eron jälkeistä elämää on eletty ja siitä on tullut lapselle arkea, on hänen helpompi puhua eron tuomista muutoksista ja niiden herättämistä tunteista.

Lasta ei voi pakottaa puhumaan ja hänellä on oikeus myös olla kertomatta ajatuksiaan. Lapselle tulisi olla tukea tarjolla aina silloin kun hänellä on oma motivaatio ja kiinnostus ymmärtää mitä erossa on tapahtunut sekä halua jutella asiasta. Aikuisien tehtävänä on kuitenkin aktiivisesti tarjota lapselle tukea ja motivoida sen vastaanottamiseen, eikä asia saa jäädä vain lapsen aloitteen varaan.

Tärkeää tuki on myös silloin kun lapsi odottaa jonossa jotakin hänelle suunniteltua palvelua, esimerkiksi yksilötyöskentelyä perheneuvolassa. Lisäksi on tärkeää muistaa, että ammatillisen tuen lisäksi myös kaverit ja muut läheiset ihmissuhteet ovat on tärkeä tuki lapselle. Myös matalan kynnyksen tukimuodot – kuten chatit tai auttavat puhelimet – tarjoavat lapselle paikan ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan.

Vanhempien eron käsittelyssä lapsille olisi syytä tarjota joustavaa ja tilanteeseen sopivaa tukea, johon he voivat halutessaan tarttua. Osalle lapsista sopii hyvin yksilölliset tapaamiset ammat-

tilaisten kanssa ja osa hyötyy ryhmästä saadusta vertaistuesta.

”

**Se (eroryhmä) oli kiva
koska oli kivoja tehtäviä
ja leikkejä.**

Lapsi 7 vuotta

Yksilötuki

Yksilötuki antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä omia tunteitaan ja ajatuksiaan omaan tahtiin, ja tukea voidaan mukauttaa lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin. Tämä joustavuus voi näkyä esimerkiksi tapaamistiheydessä: lapsi voi tavata työntekijää useammin tai harvemmin sen mukaan, mikä hänelle parhaiten sopii. Perheen ulkopuolinen tuki tarjoaa lapselle mahdollisuuden käsitellä omia ajatuksiaan ilman lojaliteettiristiriitaa. Ammattilainen voi toimia lapselle turvallisena kuuntelijana ja auttaa häntä jäsentämään ja sanoittamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan.

Lapsen auttaminen voi olla kuuntelun ja ymmärryksen tarjoamista. Tuen ei tarvitse aina olla laajuudeltaan terapeutista tai hoidollista. Kuka tahansa lasten kanssa toimiva ammattilainen – olipa kyseessä kuraattori, varhaiskasvatuksen työntekijä tai esimerkiksi perheoikeudellisten palvelujen edustaja – voi tarjota lapselle arvokasta kohtaamista. Keskeistä on lapsen kohtaaminen, huomaaminen ja aito kiinnostus lasta ja hänen ajatuksiaan kohtaan.

Usein vanhemmat toivovat, että lapsi saisi mahdollisuuden puhua asioistaan turvallisessa ympäristössä ulkopuolisen aikuisen kanssa, sillä kaikki lapset eivät tunne voivansa jakaa tunteitaan ja ajatuksiaan vanhemmilleen. Yksilötuki on erityisen arvokasta lapsille, jotka eivät halua tai pysty osallistumaan

ryhmämuotoiseen tukeen, esimerkiksi jännityksen tai arkuuden vuoksi. Yksilötyössä lapsi saa rauhassa rakentaa suhteen yhteen turvalliseen aikuiseen, mikä tukee luottamuksen syntyä. Tämän luottamussuhteen rakentaminen on prosessi, joka vie aikaa. Lapsi voi tarvita useita tapaamisia, jotta suhde voi syventyä ja tuki vastaisi hänen tarpeitaan.

Ryhmämuotoinen tuki

Lapset ja nuoret kokevat vertaisryhmässä toimimisen mielekkäänä tapana käsitellä asioita. Vertaistuki tarjoaa lapsille mahdollisuuden tuntee kuuluvansa joukkoon. Tunne yhteenkuuluvuudesta ja samankaltaisista kokemuksista auttaa lapsia tuntemaan olonsa turvalliseksi ja ymmärretyksi. Kuullessaan toistensa tarinoita lapset saavat uusia näkökulmia ja rohkaisua omien ajatusten ja tunteiden jakamiseen, mikä auttaa heitä huomaamaan, etteivät he ole yksin kokemustensa kanssa.

”

Oli helppo puhua kun muut ymmärsi.

Lapsi 10 vuotta

Vertaisryhmä vahvistaa lasten toimijuutta, kun he voivat omalla kokemuksellaan auttaa muita saman kokeneita. Kasperissa järjestettyjen eroryhmien perusteella lapset saavat ryhmästä onnistumisen kokemuksia, mikä mahdollistaa heille uudenlaisen roolin ryhmässä vertaisten joukossa. Ryhmistä saatujen palautteiden mukaan ryhmiimme osallistuneista lapsista suuri osa kertoo, että heille on ollut tärkeää tavata muita samassa tilanteessa olevia lapsia ja myös pitää tärkeänä, että on omalla kokemuksellaan voinut auttaa toisia.

Kokemusten mukaan lapset, joiden on vaikea puhua omia

ajatuksiaan, saattavat ryhmän rohkaisemana helpommin kertoa ajatuksistaan kuin yksilötyössä. Vertaisryhmässä lapset saavat ohjaajilta ja muilta lapsilta mallia asioista puhumiseen. Tämä voi myös auttaa heitä käsittelemään omia tunteitaan ja saamaan perspektiiviä omiin kokemuksiinsa. Yksilötyöskentelyssä vuorovaikutus on lapsen ja työntekijän välinen, kun taas ryhmä tarjoaa useita vuorovaikutussuhteita ja samalla useita mahdollisuuksia kiinnittyä ryhmään ja käsiteltävään aiheeseen. Ryhmässä lapsi voi liittyä käsiteltävään asiaan monella eri tavalla; jakamalla omia ajatuksiaan, kuuntelemalla, olemalla samaa tai eri mieltä toisten kanssa. Ryhmässä saatu vertaistuki voi myös tukea yksilötyöskentelyä. Vertaisryhmässä esille nousseet ajatukset voivat auttaa lasta jäsentämään ja sanoittamaan asioita yksilötapaamisissa.

Lapsen tukemisen vaikuttavuus ja hyödyt

Lapsen tukeminen erotilanteessa vaikuttaa monella tasolla, sillä ne ulottuvat paitsi lapsen hyvinvointiin myös vanhempien ja koko perheen dynamiikkaan. Tämä näyttäytyy todeksi myös keräämissämme palautteissa lasten eroryhmistä. Lapsen saama tuki vahvistaa myös vanhemmuutta ja voi vähentää vanhempien kokemaa syällisyyttä tai huolta. Kasperin toiminnassa tämä näkökulma tulee esiin erityisesti vanhempien palautteissa, joissa he kertovat helpotuksen tunteistaan, kun lapsi saa tukea ja vanhemmuuden taakkaa jaetaan. Vanhemmat kokevat olonsa kevyemmäksi ja turvallisemmaksi, kun lapsen tunteiden käsittelyyn on olemassa ulkopuolista tukea, eikä koko vastuu jää yksin heidän harteilleen.

Monille lapsille ja vanhemmille erosta puhuminen voi tuntua vaikealta. Vanhemmat saattavat olla huolissaan siitä, ettei lapsi halua jutella eroon liittyvistä asioista tai tunteistaan. Vanhemmat kertovat, että lapsen eroryhmässä käyminen on lisännyt lapsen oma-aloitteisuutta puhua erosta myös kotona ja vaikeista asioista on ollut helpompi jutella yhdessä. Avoimuus, ajatusten ja tunteiden jakaminen vaikuttavat positiivisesti vanhemmuuteen sekä lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen.

Lapsen tukeminen erotilanteessa vaikuttaa lapsen koko elämään ja on myös yhteiskunnallinen teko tulevaisuuden sukupolville. Esimerkiksi lasten eroryhmissä tehty tunnetyöskentely tarjoaa lapsille työkaluja tunteiden käsittelyyn ja sanoittamiseen, josta on hyötyä myös muissa tulevaisuuden elämänmuutoksissa. Eron käsittely luo lapselle mallin siitä, että vaikeiden asioiden koh-

taaminen ja niistä puhuminen helpottaa oloa. Tämä malli auttaa lasta ymmärtämään, että tunteiden käsittely on tärkeää, ja mahdollistaa kynnystä hakea ja vastaanottaa apua myös aikuisena.

”

Minun omaa taakkaani helpotti se, että tiesin lapsen saavan kaipaamaansa tukea. Ja taakan lievittyminen lisää vanhemmuuden voimavaroja.

Vanhempi

Lopuksi

Ymmärrys lapsista ja lapsuudesta on muuttunut vuosikymmenten aikana paljon lasten osallisuuden suhteen. Nykypäivänä lapset nähdään aktiivisina toimijoina ja omaa elämäänsä tarkastelevina ja merkityksiä luovina ihmisinä, ja tämä tulisi näkyä myös lasten palveluissa universaaleista palveluista erityispalveluihin. Lasten kuunteleminen ja tukeminen vaikeissa tilanteissa ei tarkoita valtaa tai vastuun siirtymistä lapselle, vaan lapsen ajatusten ja toiveiden arvostamista. Lasta ja hänen mielipiteitään ei myöskään pidä asettaa aikuisten välisten ristiriitojen ratkaisijaksi.

Lasten kuunteleminen haastaa aikuisia uteliaisuuteen ja lapsen kanssa samalle tasolle asettumiseen. Kun kuuntelemme mitä sanottavaa lapsella on, hän kertoo mihin asioihin tarvitsee tai toivoo aikuisen apua. Jokainen lapsen kanssa työskentelevä ammattilainen esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa voi jutella lapsen kanssa erosta ja tunteista, ja siten omalla toiminnallaan olla lapsen tukena. On tärkeää, että työntekijät viestivät aktiivisesti lapselle olevansa valmiita kuuntelemaan, jos hän haluaa jutella eron liittyvistä asioista. Kuunteleminen tukee lasta, vaikka se ei ratkaisisi lapsen mahdollisesti hankalia olosuhteita. Kuuntelu ei vaadi erityisosaamista, vaan kiireetöntä läsnäoloa.

Lasten itsensä kertomista kokemuksista ja ajatuksista vanhempien erosta on edelleen varsin vähän tutkittua tietoa, jota voitaisiin hyödyntää palvelujen kehittämiseen ja tuen järjestämiseen. Lapsi vaikuttaa omalla käyttäytymisellään, vetäytyvällä tai aktiivisella roolilla, tunteiden ilmaisullaan aktiivisesti asioiden kulkuun. Olisi kiinnostavaa saada lisää tutkimustietoa siitä, mitkä asiat ja tilanteet lapsia vanhempien erossa stressaavat, kuinka he pyrkivät niistä selviytymään tai ratkaisemaan, ja mitä he itse kertovat siitä, mikä auttaa vaikeissa tilanteissa ja tunteissa.

*Palautteet lasten eroryhmiin osallistuneilta lapsilta ja heidän vanhemmiltaan. Kerätty vuosina 2021–2023.

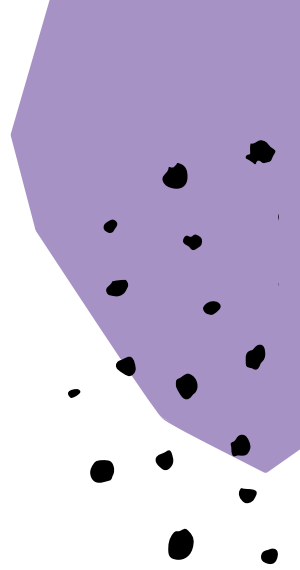
KASPERIN LASTEN JA NUORTEN EROAUTTAMINEN

Järjestämme vanhempien eron kokeneille lapsille ja nuorille ammatillisesti ohjattuja vertaisryhmiä, joissa eroa ja sen tuomia muutoksia käsitellään toiminallisesti lapsille ja nuorille luontaisella tavalla.

- Lasten eroryhmiä pidetään 7–12-vuotiaille ja nuorten erotyöpajat on tarkoitettu 13–17-vuotiaille.
- Lasten ja nuorten osallisuus on toiminnassamme tärkeää, ja käsiteltyään omaa kokemusta vanhempien erosta Kasperin ryhmissä, he voivat tulla mukaan lasten vaikuttajaryhmään tai liittyä nuorten erovaikuttajien ryhmään, jota ylläpidämme yhteistyössä Yhden Vanhemman Perheiden Liiton kanssa. Vaikuttajaryhmien kautta lasten ja nuorten ääni tulee kuuluviin.
- Puhutaan yhdessä erosta -viikonloppuihin osallistuvat perheen lapset ja vanhempi yhdessä. Tavoitteena on tukea erosta puhumista ja sen käsittelyä kotona vuorovaikutusta tukien ja vertaisuutta hyödyntäen.
- Koulutamme valtakunnallisesti ammattilaisia lasten ja nuorten eroryhmien ohjaajiksi sekä pidämme aiheesta luentoja.

2.

Lapsen kanssa työskentely väkivaltaa sisältäneissä perhetilanteissa

KIRJOITTAJAT

Päivi Hietanen, Ero lapsiperheessä
asiantuntija

Niina Remsu, väkivaltatyön
asiantuntija

Ensi- ja turvakotien liitto

Johdanto

Monet lapset altistuvat väkivallalle tai joutuvat väkivallan kohteeksi perheissään. Viranomaistietojen mukaan pari- ja lähisuhdeväkivaltaa kokee joka kolmas nainen ja joka kuudes mies (Tilastokeskus 2022). Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreista joka viides on alaikäinen lapsi, jonka vanhempaa epäillään väkivallan teosta (SVT 2023). Riitaisten erotilanteiden ja huoltoriitojen osatekijänä on pari- ja perhesuhdeväkivalta, joka on alkanut ennen eroa. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on vakava uhka lapsen ikätason mukaiselle kehitykselle ja turvallisuuden kokemukselle. Usein väkivalta on jatkunut perheissä pitkään ennen avun hakemista. Avun hakemista estävät häpeä, epä tietoisuus tilanteen vakavuudesta ja pelko väkivallan lisääntymisestä.

Väkivaltapalvelut jaetaan kolmeen osa-alueeseen: suojelu, terapeutti ja selventäminen. Suojelullisten palveluiden tehtävä on suojella lasta väkivallan jatkumiselta sekä ennaltaehkäistä väkivaltatilanteiden syntymistä vaikuttamalla asenteisiin ja kasvatuskäytäntöihin. Terapeutti palveluiden tehtävänä on auttaa lasta ymmärtämään kokemustaan sekä selviytymään väkivallasta ja auttaa vanhempia lopettamaan väkivaltainen käyttäytyminen. Selventäviä palveluita toteuttavat oikeuslaitos ja poliisi. Tarkoituksena on väkivallan luonteen selvittäminen sekä rikosoikeudelliset seuraamukset. (Ellonen & Pösö 2014.)

Lapsen kohdistuva laiminlyönti tarkoittaa, ettei hänen perustarpeistaan (kuten ravinto, virikkeet, turvallinen kasvuympäristö) huolehdi. Perustarpeita ovat myös kunnioitus, kuulluksi tuleminen ja oikeus rakkauteen. Laiminlyönti ilmenee puutteina lapsen arjen elinolosuhteissa tai huoltajien toiminnassa lasta kohtaan. Kaltoinkohtelu sisältää fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn muodot, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin ja riiston sen eri muodoissaan. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012;

WHO 2006; Söderholm & Politi 2012; THL 2020.) Perheissä voi olla ylisukupolvisia kielteisiä selviytymisen mekanismeja, traumaattisia kokemuksia sekä jäykkiä kasvatus- ja kurituskäytäntöjä, jotka vahingoittavat lapsen kasvua ja kehitystä. Riskinä on haitallisten aggressiivisten käytösmallien omaksuminen.

Väkivalta vanhempien välillä tai lapseen kohdistuen, rikkoo lapsen luottamuksen vanhempien kykyyn suojella häntä väkivallalta. Väkivallan näkeminen ja kohteena oleminen murentaa lapsen turvallisten suhteiden ylläpitämistä vanhempiin. Lapsi on aktiivinen toimija tilanteissa, joissa hänen olisi luotettava vanhempien hoivaan ja huolenpitoon. Lapsen tunteet ovat ristiriitaisia, rakkauden ja pelon vuorottelua. (Nikupeteri 2017.)

Erotilanteissa vanhempi voi käyttää lasta väkivallan välineenä toista vanhempaa kohtaan uhkailemalla lapseen kohdistuvalla vahingoittamisella, haukkumalla vanhempaa lapselle, estämällä lasta ylläpitämästä turvallista suhdetta vanhempaan tai ilman perusteltua syytä estää lasta tapaamasta toista vanhempaa. (Heikkinen & Harju 2023). Lapseen voi kohdistua vanhemman taholta syyllistämistä, jos lapsi ilmaisee pitävänsä toisesta vanhemmasta tai lapsi kertoo viihtyneensä toisen vanhemman luona. Lapseen voi myös kohdistua pakottavaa kontrollia tai lapsi valjastetaan kostamisen välineeksi toista vanhempaa vastaan.

Väkivallan vaikutukset lapseen

Väkivallalla on aina yksilöllisiä vaikutuksia lapseen. Vaikutuksiin vaikuttavat lapsen ikä, sukupuoli, väkivallan muodot sekä muut lapsen elämässä läsnä olevat riskitekijät, kuten myös lapsen kasvuympäristössä ja perhesuhteissa olevat suojaavat tekijät. (Oranen & Keränen 2006.) Lapsella on harvoin täysin yksiulotteista ja negatiivista kuvaa vanhemmistaan. Yleensä lapsi muistaa hyviä aikoja ja hetkiä sekä läheisyyttä vanhempiensa kanssa. (Nikupeteri 2017.)

Erolla ja väkivallalla on yhteys aikuisiän somaattisen sairastavuuden kanssa. Väkivalta vaikuttaa aivojen toimintaan, mielen terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin sekä toimintakykyyn. Väkivallan kokeminen ja kohteena oleminen vaikeuttavat lapsen keskittymistä ja kognitiivisia taitoja, kuten oppimista ja muistin toimintaa, sekä identiteetin tervettä kehittymistä. Väkivaltaisessa ilmapiirissä kasvaminen aiheuttaa lapsen aivoille kroonista stressiä, mikä estää aivojen normaalin kehityksen. (Remsu 2022.)

Väkivallan vaikutukset näkyvät lapsessa ahdistuksena, masentuneisuutena, käyttäytymisongelmina ja oppimisvaikeuksina

(Felitti ym. 1998; Paavilainen ym. 2015). Lapsen traumaoireina ovat uudelleen kokeminen, jolloin lapsen mieleen tunkee muistikuivia ja aistimuksia koetuista väkivaltatilanteista. Lapsi pyrkii myös välttämään kaikkea, mikä muistuttaa väkivaltatilanteista. Lapsi on jatkuvasti jännittynyt tai reagoi voimakkaasti ärsyksiin. Lapsi välttelee väkivaltaisia tilanteita poistumalla omaan huoneeseen, lähtemällä pois kotoa tai kotona olemista välttämään. (Oranen & Keränen 2006.)

Väkivallan uhkaa tai väkivaltaa sisältävissä tilanteissa lapsi pyrkii aktiivisesti ennakoimaan tapahtumia tai tarkkailevat, mitä on tapahtumassa. Lapsi puuttuu väkivaltatilanteisiin suuntaamalla huomiota itseensä keskeyttäkseen tilanteen. Lapselle voi muodostua perhedynamiikkaan säätelemään pyrkiviä rooleja. Täydellinen lapsi, joka ei kiukuttele vaan on kuuliainen. Sovittelija, joka rauhoittelee ja estää tilanteiden kärjistymistä. Syntipukki, joka ottaa itselleen ongelmien ja väkivallan aiheuttamisen syyn. (Oranen & Keränen 2006.)

Avun antamisen velvoittavuus

Lapsella on oikeus tukeen ja apuun tilanteessa, jossa hän on väkivallan kohteena, todistajana tai elää väkivaltaisessa ympäristössä. Lapsella on erityinen suojelun ja hoivan tarve kehityksensä ja haavoittuvuutensa vuoksi. Aikuisilla on velvoite suojella lasta kaikelta kaltoinkohtelulta, hyväksikäytöltä, väkivallalta sekä laiminlyönniltä. Lapsen oikeuksilla on eettisten ja ihmisarvoon liittyvien perusteiden lisäksi juridiset perusteet. (HTL 361/1983; LastSL 417/2007; Lapsenhuoltolaki LHL.)

Lapsi tarvitsee psyykkistä tukea, jotta hän voi käsitellä väkivallan aiheuttamia pelkoja, traumoja ja suhdettaan vanhempiinsa ja sisaruksiin. Lapsi voi saada ammatillista apua kuraattorilta, psykologilta tai perheneuvolasta sekä lähisuhdeväkivaltaan erikoistuneilta auttajilta järjestöissä, turvakodeissa tai kriisikeskuksissa. Lapsi voi tarvita erityistä tukea oppimisessa ja arjen selviytymisessä. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä tarjotaan lapsille maksutonta keskusteluapua sekä vertaisryhmätoimintaan ja mahdollisuus keskustella luotettavan aikuisen kanssa chatissä.

Lapsen eläessä väkivaltaisessa tai vaarallisessa ympäristössä, on viranomaisten ryhdyttävä välittömiin toimiin lapsen suojelemiseksi, jos huoltajat eivät tähän kykene tai eivät ota apua vastaan. Lastensuojelulla, poliisilla ja sosiaali- ja terveydenhuollolla on velvollisuus puuttua asiaan tarjoten lapselle apua riip-

pumatta vanhempien tahdosta tai mielipiteestä. Tämä voi tar-koittaa väkivaltaisen vanhemman erottamista lapsesta tai lapsen sijoittamista turvalliseen ympäristöön kodin ulkopuolelle, jos tilanne kotona on vaarallinen eikä väkivalta perhesuhteissa lopu. Lastensuojelun tehtävänä on arvioida lapsen tilanne ja järjestää tarvittavat tukitoimet, kuten perhetyö, tukihenkilö tai väliaikainen asumisratkaisu.

Vanhemmalla on oikeus hakea lähestymiskielloa itselleen ja lapselle. Tämä kiello estää väkivaltaista vanhempaa lähestymästä lasta tai toista vanhempaa. Jos väkivaltaisen vanhemman ja lapsen tapaamisia jatketaan, tapaamiset olisi järjestettävä valvotuissa olosuhteissa tapaamispaikassa. Valvotut tapaamiset turvaavat lapsen oikeutta ylläpitää suhdetta vanhempaansa ja tarjoavat työntekijän turvaa ja suojelua tapaamisten ajaksi. Tarvittaessa lapsen kanssa voidaan laatia kotiin turvasuunnitelma, jos väkivallan uhka tai pelko jatkuu.

Työskentely lapsen kanssa

Auttamisen lähtökohtana on turvallisen tilan, ajan sekä paikan tarjoaminen kokemusten käsittelyyn. Huolehtimalla fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta luodaan työskentelylle puitteet, joissa lapsi kokee voivansa vapaasti ja suojassa käsitellä väkivaltaan sekä yleisemminkin perheen ihmissuhteisiin ja arkeen liittyviä asioita. Lapset yleensä haluavat puhua tilanteestaan, ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Työskentely ei saa asettaa lasta vaaraan, niin että vanhempi käyttää lapsen avun saantia omia tarkoituksiperiään varten. (Oranen ja Keränen 2006.)

Lapselle on kerrottava, mihin hänen kertomiaan tietoja käytetään ja kuka tiedot voi saada. Lasta autetaan sanoittamaan kokemustaan ja ymmärtämään, että väkivalta ei ole lapsen syy eikä lapsen tehtävä ole toimia väkivallan katkaisijana tai vanhempien ristiriitojen ratkaisijana. Lapsen huolta vanhemmistaan olisi helpotettava ja vapautettava kantamasta vastuuta vanhempien hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja toipumisesta.

Useimmiten lapsi tarvitsee pitkäjänteistä työskentelyä luottamuksen rakentumiseksi. Väkivaltaa kohdanneiden lasten kanssa työskentelyn pyrkimys on tukea lapsen turvallisuutta ja edistää lapsen psyykkistä toipumista sekä selviytymiskeinojen vahvistumista. Lasta autetaan ymmärtämään, että väkivalta on väärin sekä tunnistamaan, mitä väkivalta on.

Työskentelyn viitekehysenä toimii traumainformoitua työtä, joka huomioi väkivaltakokemusten vaikutukset lapseen ja

lapsen käyttäytymiseen sekä mahdolliseen traumatisoitumiseen. Trauma vaikuttaa lapsen kykyyn ja mahdollisuuksiin keskittyä työskentelyyn ja käsitellä väkivallan kokemusta. Traumaoireet voivat näkyä ulospäin esimerkiksi sulkeutumisenä tai levottomuutena, pakonomaisina samoina toistuvina leikkeinä tai piirroksina sekä painajaisina (Oranen ja Keränen 2006.)

Aluksi voi olla hyvä työskennellä lapsen kanssa ilman vanhempien tai sisarusten läsnäoloa. Vanhemman tai sisaruksen läsnä ollessa lapsi voi varoa loukkaamasta vanhemman tunteita tai pelätä ilmaista ajatuksiaan vapaasti. Lapsen puheita saateetaan kontrolloida tai muut puhuvat lapsen puolesta. Vanhempien on hyvä antaa lapselle ääneen sanottu lupa puhua perheen tapahtumista työntekijän kanssa. Sisarusten yhteiset tapaamiset ovat hyödyllisiä myöhemmin, jotta he pääsevät jakamaan kokemustaan. Sisarusten keskinäistä yhteyttä ja mahdollisuutta tukea toisiaan on hyvä vahvistaa. (Oranen ja Keränen 2006.)

Työskentelyssä on hyvä olla rutiineja ja samankaltaisena toistuva tapaamisen rakenne. Työskentelyn on oltava lapsen tasoisesti suunniteltua käytettävien tehtävien ja menetelmien osalta. Nämä tarjoavat sanallistamisen lisäksi ei-verbaleja keinoja käsitellä kokemuksia ja tunteita. Lapselle on luontaista käsitellä asioita leikin, taiteen, kirjoittamisen, piirtämisen ja musiikin keinoin. Menetelminä voi käyttää samaistuttavia tarinoita, valokuvia ja kuvakortteja.

Tapaamisissa voidaan käyttää fyysisiä harjoituksia, jotka lisäävät lapsen kehollista hallinnan tunnetta sekä rentoutumisharjoituksia, jotka auttavat keskittymään ja rauhoittumaan. Väkivallan tilalle lapsen olisi hyvä oppia turvallisia ristiriitojen ratkaisemisen keinoja sekä vahvistaa rakentavia tapoja ilmaista tunteita sekä kehittää lapsen itsesäätelytaitoja. Työskentelyssä voidaan käyttää vireystilojen vyöhykeitä ja optimaalisen vireystilan käsitteitä lapsiystävälliseen tapaan.

Väkivaltaa kokeneiden lasten kanssa voidaan toteuttaa vertaisryhmiä, joissa on mahdollisuus tutustua muihin väkivaltaa kohdanneisiin lapsiin. Vertaisryhmässä muiden kohtaaminen antaa tunteen, ettei ole yksin ja ainut väkivaltaa kokenut lapsi. Kokemusten jakaminen muiden samaa kokeneiden kanssa on voimauttavaa.

Vanhemman ja lapsen yhteisessä työskentelyssä keskiössä ovat lapsen tunteet ja kokemukset. Yhteisessä työskentelyssä lisätään lapsen luottamusta vanhempaansa. Vanhempia on autettava erillisen työskentelyn keinoin lopettamaan väkivaltainen

käytös ja toiminta. Vanhempia autetaan ymmärtämään lapsen kokemusta ja miten vanhempi voi olla lapsen tukena. Vanhemmille on annettava tietoa väkivallan ilmenemismuodoista ja millaisia vaikutuksia väkivallasta on lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Väkivallasta toipumisen tueksi lapsi tarvitsee turvallisia arjen rutiineja ja tiedon, että vanhempi saa itselleen apua.

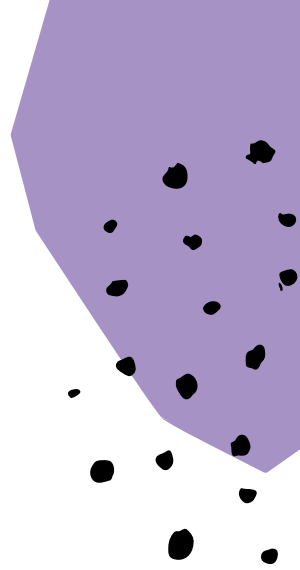
Lopuksi

Lapsen kasvaessa väkivaltaa sisältävässä ympäristössä ja vuorovaikutustilanteissa, on hyvä muistaa, että lapselle tilanne on normaali ja tuttu. Lapsi ei osaa asettaa mittasuhteisiin kokemaansa väkivaltaa. Lapsen kyky käsitellä traumaattisia ja väkivaltaisia kokemuksia on vasta kehittymässä, eikä lapsi voi arvioida väkivallan seurauksia itselleen.

Lapsella on oikeus tulla kuulluksi vanhempien eroon ja väkivaltaan liittyvissä asioissa. Lapsen mielipiteet ja näkemykset on otettava huomioon päätettäessä lasta koskevista asumisratkaisuista, huoltajuudesta sekä tapaamisten toteuttamisesta. Jos lapsi ilmaisee pelkäävänsä toista vanhempaa tai kokevansa turvattomuutta, on työntekijöiden selvitettävä tarkemmin, mistä on kysymys ja mitä tekijöitä lapsen kokemuksen taakse kätkeytyy. On hyvä keskustella vanhempien kanssa, mistä lapsen turvattomuuden kokemukset voisivat johtua. Ensi- ja turvakotien liitto on kehittänyt Turva10 työvälineen turvallisuuden ja turvattomuuden puheeksi ottamisen avuksi eri ikäisten lasten ja nuorten kanssa. Hyvin riitaisissa erotilanteissa tai väkivaltaa sisältävissä perhetilanteissa on viranomaisten arvioitava, millaiset ratkaisut ovat lapsen edun mukaisia ja suojeleva lasta väkivallan jatkumiselta.

3.

Lasten tukeminen haastavissa erotilanteissa: Oikeuspsykologinen näkökulma

KIRJOITTAJA

Liisa Järvilehto, oikeuspsykologi

HUS lasten ja nuorten
oikeuspsykologinen yksikkö

Johdanto

Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö toimii viranomais-
ten tukena rikosprosesseissa, joissa epäillään lapsen kohdis-
tunutta väkivaltaa. Yksikön erityisosaamista on lapsen oman
kerronnan tukeminen tavalla, joka mahdollistaa lapsen mahdol-
lisimman itsenäisen ilmaisun, huomioi lapsen edun ja minimoi
aikuisten käsitysten, mielipiteiden ja toiveiden vaikutuksen lap-
sen kertomaan. Vaikka yksikön pääasiallinen toiminta keskittyy
rikosprosesseihin, tässä tekstissä sovelletaan tätä asiantunte-
musta laajemmin haastaviin erotilanteisiin. Tavoitteena on tar-
jota näkökulmia, jotka auttavat ammattilaisia tukemaan lasta
näissä tilanteissa lapsen etu ja oma ääni etusijalla. Lapsella on
oikeus saada apua ja tukea myös erilaisten oikeusprosessien ai-
kana riippumatta tuen tarpeen syistä. Teksti pyrkii tarjoamaan
ammattilaisille keinoja toteuttaa tätä oikeutta samalla huomioi-
den lapsen mielipiteeseen vaikuttamiseen liittyvät riskit.

Lapsen mielipiteen muodostuminen on monisyinen proses-
si, johon vaikuttavat muun muassa lukuisat psykologiset tekijät
sekä sosiaalinen konteksti, joka käsittää niin ajankohtaisen ti-
lanteen, pitkäaikaisen perheympäristön kuin laajemman kulttuu-
risen viitekehyksen. Lapsen kognitiivinen kehitysvaihe ja emoti-
onaalinen kypsyytys vaikuttavat siihen, kuinka vastaanottavainen
hän on ulkopuolisille vaikutteille. Nuoremmat lapset voivat olla
erityisen alttiita vanhempien tai muiden auktoriteettihahmojen,
kuten sote-ammattilaisten, näkemyksille. Vanhemmat lapset ja
nuoret saattavat pyrkiä itsenäisempään ajatteluun, mutta he
ovat silti herkkiä ympäristön paineille, ja halulle miellyttää muita
tai välttää hankaluuksia.

Lapsen tukeminen ja mielipiteeseen vaikuttamisen monet muodot

Ammattilaisen rooli voi tuntua haastavalta erityisesti tilanteissa,
joissa lapsi joutuu ilmaisemaan mielipiteitään tai näkemyksiään

haastavissa erotilanteissa. Mielenpitoeseen vaikuttamiseen liittyviä teemoja on tärkeää pohtia silloinkin, kun lapselta ei kysytä suoraan mielipidettä esimerkiksi vanhemmistaan tai asumiseen liittyvistä seikoista vaan keskustellaan vaikkapa lapsen voinnista ja keinoista vaikuttaa siihen. Lapselle on usein mahdotonta tarjota psyykkistä hoitoa tai kriisitukea sivuamatta hänen perheeseensä liittyviä teemoja millään tavalla. Huomiota tulisi kiinnittää tapaamisten ajoittamiseen sekä siihen, kenen saattamana ja kenen luota lapsi tulee tapaamisiin. On tärkeää tiedostaa vanhempien merkittävä rooli lapsen mahdollisuudessa ottaa ammattilaisen apua vastaan. Ennen työskentelyn aloittamista on suositeltavaa saada vanhemmilta lupa siihen, että lapsi voi ottaa tukea vastaan ja puhua voinnistaan vapaasti. Tämän jälkeen auttavan ammattilaisen on pyrittävä luomaan turvallinen ja neutraali ympäristö, jossa lapsi kokee voivansa ilmaista ajatuksiaan vapaasti, ilman pelkoa seurauksista tai tarvetta miellyttää ketään. Samalla on kuitenkin tiedostettava, että täydellinen neutraalius on mahdotonta, ja että jokainen vuorovaikutustilanne voi vaikuttaa jollain tavalla lapsen ajatteluun ja ilmaisuun.

Lapsen mielenpitoeseen vaikuttaminen voi tapahtua monin eri tavoin sekä tahattomasti että tarkoituksellisesti. On tärkeää ymmärtää, että vaikuttaminen on väistämätön osa kaikkea sosiaalista vuorovaikutusta. Jopa neutraaleilta vaikuttavat kysymykset tai kommentit voivat ohjata lapsen ajattelua ja vastauksia tiettyyn suuntaan osoittamalla, mistä teemoista kysyjä on ylipäättään kiinnostunut. Tahaton vaikuttaminen voi tapahtua esimerkiksi aikuisen äänensävyyn, ilmeiden tai kehonkielen kautta. Lapsi on usein herkkä aistimaan aikuisen tunnetiloja ja odotuksia, ja saattaa pyrkiä vastaamaan niihin. Tarkoituksellinen vaikuttaminen puolestaan voi olla suoraa ohjausta, painostusta tai jopa manipulaatiota, jossa lasta tietoisesti ohjataan omaksumaan tietty näkemys.

Vaativassa erotilanteessa lapset ovat erityisen haavoittuvaisia vaikuttamiselle. He saattavat olla hyvin sensitiivisiä vanhempiensa ja muiden aikuisten toiveille ja tarpeille, pyrkien miellyttämään molempia osapuolia tai välttämään konflikteja. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsi ilmaisee mielipiteitä, joiden hän uskoo olevan ”oikeita” tai toivottuja, sen sijaan että kertoisi aidosti omista tuntemuksistaan.

Yksi mahdollinen seuraus vaikuttumisesta vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, on muistikuvien muokkaantuminen. Muistikuvien muokkautuminen voi tapahtua osittain tai niin, että lapsi muodostaa mielikuvia tapahtumista, joihin liittyy hänellä

ei ole lainkaan omakohtaisia kokemuksia. Useammin lapsi saattaa kuitenkin omaksua uusia yksityiskohtia tai tulkintoja tapahtumista, jotka sekoittuvat hänen alkuperäisiin muistoihinsa. On kuitenkin huomattava, että laajamittainen muistikuvien muuntuminen yksittäisen, vaikkakin johdattelevan keskustelun seurauksena on harvinaista.

Toinen mahdollinen vaikutus on lapsen mielipiteeseen muuttuminen ilman, että hänen omat muistikuvansa varsinaisesti muuttuvat. Tässä tapauksessa lapsi saattaa ilmaista mielipiteitä, joiden hän uskoo olevan toivottuja tai odotettuja, vaikka ne eivät täysin vastaisi hänen omia kokemuksiaan tai näkemyksiään.

Nämä vaikutukset voivat johtaa tilanteeseen, jossa lapsi kertoo mahdollisissa myöhemmissä oikeusprosesseissa tai muissa virallisissa yhteyksissä erilaisen version tapahtumista kuin mitä hän olisi kertonut ennen ammattilaisen kanssa työskentelyä. On myös huomioitava, että väitteet/tai huoli vaikuttamisesta voivat nousta esiin, vaikka ne olisivat perusteettomia. Tämä korostaa huolellisten kirjausten merkitystä. Jokaisesta tapaamisesta lapsen kanssa tulisi tehdä riittävän tarkat muistiinpanot, jotka sisältävät tiedon siitä, miten eri teemoja on käsitelty ja kenen aloitteesta keskustelut ovat lähteneet liikkeelle. Kirjauksissa on hyvä olla riittävän objektiivinen ja selkeä ilmaisutapa ja suorat havainnot ja omat johtopäätökset selkeästi erotettuna toisistaan. Voi olla hyödyllistä kirjata suoria sitaatteja keskusteluista, esimerkiksi lapsen käyttämistä termeistä. Nämä kirjaukset toimivat sekä ammattilaisen suojana että lapsen edun varmistajana mahdollisissa myöhemmissä selvittelyissä.

On kuitenkin tärkeää huomata, että ammattilaisen vaikutus lapseen voi olla myös positiivinen ja tarpeellinen. Esimerkiksi lapsen tukeminen omien oikeuksiensa hahmottamisessa tai turhien syyllisyydentunteiden vähentämisessä voi olla merkittävä osa ammattilaisen työtä. Tällainen vaikuttaminen voi olla hyvin perusteltua ja lapsen edunmukaista, kunhan se tehdään eettisesti ja läpinäkyvästi. Eettinen vaikuttaminen lapsen edunmukaisesti edellyttää avointa kommunikaatiota asiakkaan kanssa, neutraalia tiedon tarjoamista ja moniammatillista yhteistyötä, jossa ammattilainen reflektoi jatkuvasti omaa toimintaansa ja dokumentoi huolellisesti työskentelynsä.

Lapsen oman, erillisen mielipiteen tukeminen

Työskentelyn tavoitteiden selkiyttäminen on olennainen osa lapsen tukemista haastavissa erotilanteissa. Tähän kuuluu tavoit-

teiden suhteuttaminen muihin mahdollisesti käynnissä oleviin prosesseihin sekä työntekijän neutraliteetin korostaminen ikäta-soisesti. On tärkeää kommunikoida selkeästi, mikä on tapaami-sen tavoite ja mitä se ei ole. Nämä toimet tuovat lapselle turvaa asettua työskentelyyn ja ottaa tukea vastaan. Kun lapsi ymmär-tää työskentelyn kontekstin, se voi parhaimmillaan vähentää hän-en tarvettaan muokata omaa mielipidettään johonkin suuntaan ja auttaa olemaan vähemmän alttiina vaikuttamiselle.

Lapsen mielipiteen ja kokemusten ymmärtäminen haasta-vissa erotilanteissa vaatii monipuolista lähestymistapaa. Yksi hyödyllinen työkalu tähän on erilaisten selitysmallien tarkas-telu. Tämä menetelmä auttaa ammattilaisia pohtimaan lapsen tilannetta useista eri näkökulmista, mikä mahdollistaa koko-naisvaltaisemman ja objektiivisemmän kuvan muodostamisen. Selitysmallien tarkastelu tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että huomioidaan aktiivisesti erilaiset syyt lapsen käyttäytymiselle tai kertomuksille. Tämä auttaa välttämään liian nopeita johtopää-töksiä ja kannustaa ammattilaisia pysymään avoimina erilaisille tulkinnoille.

Ensimmäinen selitysmalli muodostetaan yleensä siitä, mitä lapsi suoraan ilmaisee tai miten tilanne ensi näkemältä vaikut-taa. Muut selitysmallit huomioivat erilaisia tekijöitä, jotka voisi-vat selittää lapsen käyttäytymistä tai mielipiteitä.

Esimerkiksi, jos lapsi ilmaisee vahvaa kielteisyttä toista van-hempaa kohtaan, selityksiä tälle voisivat olla:

- Lapsi on kokenut kielteistä kohtelua kyseisen vanhem-man taholta.
- Lapsi heijastaa toisen vanhemman näkemyksiä lojaliteet-tiristi riidan vuoksi.
- Lapsi reagoi yleiseen stressiin ja epävarmuuteen erotilan-teessa.
- Lapsen käsitys perustuu väärinymmärryksiin tai puutteeli-siin tietoihin.

Eri selitysmallien tarkastelu ohjaa ammattilaista keräämään tietoa tasapuolisesti kaikista vaihtoehdoista. Se auttaa välttämään ennenaikaisia johtopäätöksiä ja varmistaa, että lapsen ti-lannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Tämä lähestymistapa

on erityisen tärkeä erotilanteissa, joissa tunteet ovat usein voimakkaita ja tilanteet monimutkaisia. Selitysmalleja tarkennetaan ja muokataan tarvittaessa työskentelyn edetessä.

Aktiivinen eri selitysmallien tarkastelu auttaa ammattilaisia pysymään objektiivisina ja avoimina erilaisille vaihtoehdoille. Se vähentää riskiä, että ammattilaisen omat ennakkokäsitykset tai tunteet vaikuttaisivat liikaa tilanteen arviointiin. Samalla se varmistaa, että lapsen etu ja hänen aito mielipiteensä pysyvät keskiössä koko prosessin ajan.

Eri selityksiä aktiivisesti huomioiva työskentely on tärkeää. Sen rinnalla tarvitaan aina lapsilähtöistä, empaattista lähestymistapaa, joka huomioi lapsen yksilölliset tarpeet ja tunteet haastavassa erotilanteessa. On tärkeää tukea lapsen kykyä muodostaa ja ilmaista omia, erillisiä mielipiteitään.

Yksi keskeinen keino on vahvistaa lapsen käsitystä siitä, että hänellä voi olla oma, kaikista aikuisista erillinen näkemys asioista. Tätä voidaan tukea esimerkiksi:

1. Kuuntelemalla aktiivisesti ja osoittamalla aitoa kiinnostusta lapsen ajatuksiin.
2. Välttämällä arvottavaa tai tuomitsevaa suhtautumista lapsen ilmaisemiin mielipiteisiin.
3. Kannustamalla lasta pohtimaan asioita eri näkökulmista ja perustelevaan näkemyksiään.
4. Vahvistamalla lapsen itsetuntoa ja luottamusta omiin ajatuksiinsa.

On huomioitava, että lapsen kyky muodostaa itsenäisiä mielipiteitä riippuu vahvasti hänen iästään ja kehitystasostaan. Nuoruuskäisellä on yleensä jo melko kehittynyt kyky abstraktiin ajatteluun ja erilaisten näkökulmien punnitsemiseen. Pienemmillä, alle nuoruuskäisillä lapsilla mielipiteiden muodostuminen on vahvasti sidoksissa heidän senhetkiseen ympäristöönsä ja kokemuksiinsa. Heidän kykynsä muodostaa pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia näkemyksiä tai aikuisten mielipiteistä riippumattomia kantoja on vielä kehittymässä. Heidän mielipiteensä heijastavat tyypillisesti heidän senhetkisiä tunteitaan, tarpeitaan ja lähipiirinsä aikuisten näkemyksiä. Tästä huolimatta pienempien lasten

kohdalla on tärkeää tukea heidän kehittyviä taitojaan ja rohkaista heitä ilmaisemaan omia ajatuksiaan. Myös erilaisten tunteiden säätelytaitojen harjoittelu tukee lapsen kykyä muodostaa omia mielipiteitään mahdollisimman itsenäisesti. Kaikki nämä luovat pohjaa myöhemmälle, itsenäisemmälle mielipiteenmuodostukselle ja vahvistaa lapsen kykyä kriittiseen ajatteluun.

Kannusta tarkkaan kuvailuun

Ammattilaisen on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten lapsi ilmaisee mielipiteitään. Erityisen merkityksellistä on huomata, jos lapsi käyttää ”leimoja” tai ”nimilappuja” (englanniksi ”labels”) kuvaillessaan henkilöitä tai tilanteita. Tällöin lapsi saattaa kuvailla jotakuta tai jotakin yhdellä kaiken kattavalla sanalla, kuten ”paha”, ”ilkeä” tai ”huono”, tarjoamatta konkreettisia esimerkkejä tai perusteluja näkemykselleen. Myös yllleistäviin ilmaisuihin kuten ”aina”, ”koko ajan”, on hyvä kiinnittää huomiota.

Tällaista kieltä kohdatessa on tärkeää:

1. Pohtia, mistä kaikesta tällainen mielipide voi kertoa. Se voi heijastaa lapsen sen hetkistä tunnetta, mutta taustalla voi olla myös muita tekijöitä.
2. Varoa vahvistamasta liikaa tällaista yleistävää näkemystä. Sen sijaan voi lempeästi ohjata lasta pohtimaan asiaa tarkemmin.
3. Huomioida mahdollinen lojaaliteettiristiriita. Lapsen mielipide voi perustua lojaaliuteen tiettyä vanhempaa kohtaan ennemmin kuin omiin kokemuksiin tai tarkempaan käsitykseen tilanteesta.
4. Ymmärtää, että lapsella voi olla vaikeuksia sanoittaa omia kokemuksiaan. Vaikka lapsi ei pystyisi tarjoamaan konkreettisia esimerkkejä, hänen kokemustaan ei tule sivuuttaa.
5. Käyttää avoimia kysymyksiä ja rohkaista lasta kertomaan lisää ajatuksistaan, tunteistaan ja konkreettisista kokemuksistaan.

Esimerkiksi, jos lapsi sanoo ”Äiti on paha”, ammattilainen voi kysyä: ”Kerrotko lisää, mitä tarkoitat sillä?” tai ”Kerro minulle jostain tilanteesta, jossa äiti oli paha”. Näin voidaan saada tarkempaa tietoa lapsen kokemuksista ja ajatuksista yleistävän ilmaisun takana.

Lapsen käyttämät ”leimat” voivat olla merkki siitä, että hän tarvitsee apua omien tunteidensa ja kokemustensa jäsentämisessä. Ammattilaisen tehtävä on auttaa lasta ilmaisemaan itseään tarkemmin ja monipuolisemmin, samalla kunnioittaen lapsen omaa kokemusta ja mielipidettä.

Ole varovainen tulkintaan pohjaavien menetelmien kanssa

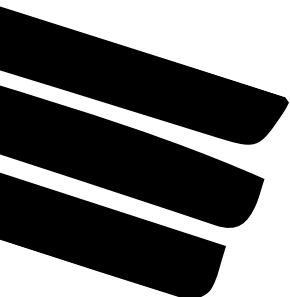
Projektiivisten menetelmien tai esimerkiksi kuvakorttien käyttö lapsen mielipiteen selvittämisessä vaatii varovaisuutta. Nämä menetelmät voivat tarjota arvokkaita työkaluja erityisesti tilanteissa, joissa lapsen on vaikea ilmaista itseään verbaalisesti. Ne voivat auttaa luomaan yhteyden lapseen ja tarjota vaihtoehtoisen tavan kommunikoida tunteita ja kokemuksia. Kuvakortit ja projektiiviset menetelmät voivat myös auttaa lasta jäsentämään ajatuksiaan ja vähentää tilanteen aiheuttamaa stressiä. Näitä apuvälineitä tulisi käyttää ensisijaisesti yhteyden luomiseen ja kommunikaation helpottamiseen, ei niinkään faktojen tai yksityiskohtaisten tapahtumien selvittämiseen. Ammattilaisen on tärkeää ymmärtää, että lapsen tuottama materiaali voi olla monitulkintaista.

Kuitenkin näiden menetelmien käyttöön liittyy haasteita ja riskejä, erityisesti kun selvitetään lapsen kokemuksia tai käsityksiä haastavissa erotilanteissa. Johdattelun riski on suuri, sillä ammattilainen voi tahattomasti ohjata lasta tiettyyn suuntaan kuvien valinnalla tai tulkinnalla. Väärinkäsitysten mahdollisuus kasvaa, kun lapsi ja ammattilainen voivat tulkita kuvia tai symboleita eri tavoin. Lapsi saattaa myös projisoida kuviin merkityksiä, jotka eivät välttämättä heijasta hänen todellisia kokemuksiaan.

Näiden menetelmien käytössä on aina punnittava mahdolliset hyödyt suhteessa riskeihin, erityisesti tilanteissa, joissa lapsen mielipiteellä voi olla merkittäviä oikeudellisia seurauksia. Vaikka projektiiviset menetelmät ja kuvakortit voivat tarjota arvokkaita näkökulmia lapsen sisäiseen maailmaan, niiden tuottamaa tietoa on aina tarkasteltava kriittisesti ja kontekstissa muuhun saatavilla olevaan informaatioon.

Työyhteisön rooli

Lasten tukeminen haastavissa erotilanteissa ei nojaa ainoastaan yksittäisen työntekijän taitoihin, vaan vaatii koko työyhteisön ja organisaation sitoutumista. Onnistuminen edellyttää, että organisaatio varmistaa riittävät resurssit ja ajan huolelliseen valmistautumiseen ja tapausten käsittelyyn. Säännöllinen työnohjaus ja koulutus ovat tärkeitä ammattilaisten objektiivisuuden ja osaamisen ylläpitämiseksi. Ammattilaisen voi olla tärkeää saada palautetta esimerkiksi tekemistään kirjauksista. Moniammatillinen yhteistyö ja vertaistuki mahdollistavat kokonaisvaltaisen lähestymistavan ja edistävät oppimista työyhteisössä. Työn kuormittavuuden hallinta ja eettisen tuen saatavuus ovat oleellisia työntekijöiden jaksamisen ja laadukkaan työskentelyn kannalta. Organisaation ja työyhteisön tuki on siis avainasemassa varmistettaessa, että ammattilaiset voivat työkennellä tehokkaasti ja eettisesti näissä haastavissa tilanteissa.

YHTEENVETO: LASTEN TUKEMINEN HAASTAVISSA EROTILANTEISSA

Lasten tukeminen haastavissa erotilanteissa vaatii ammattilaisilta erityistä herkkyyttä ja taitoa. Keskeisiä huomioitavia asioita ovat:

1. Lapsen mielipiteen muodostuminen on monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat monet psykologiset ja sosiaaliset tekijät.
2. Ammattilaisen on tärkeää tiedostaa oma vaikutuksensa lapseen ja pyrkiä mahdollisimman neutraaliin lähestymistapaan.
3. Erialaisten selitysmallien tarkastelu auttaa ammattilaista pysymään objektiivisena ja huomioimaan tilanteen moniulotteisuuden.
4. Lapsen kykyä muodostaa ja ilmaista omia, erillisiä mielipiteitään tulee tukea ikätasoisesti.
5. Projektiivisten menetelmien käytössä on noudatettava erityistä varovaisuutta johdattelun riskin vuoksi.
6. Työyhteisön ja organisaation tuki on avainasemassa laadukkaan ja eettisen työskentelyn varmistamisessa.

4.

***”Herkkyyttä,
rohkeutta ja
viitseliäisyyttä”***

**Mitä vieraannutetun äidin
tarina voi ammattilaisille
opettaa?**

KIRJOITTAJAT

Sanna Välimäki, toiminnanjohtaja
Saara, kokemusvanhempi

Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry

Johdanto

Haastavat erot ja erotilanteet, joihin liittyy jonkinlaista vainoa, väkivallan uhkaa tai lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta, ovat tilanteita, jotka ovat vaikeita kokeneellekin ammattilaiselle. Perheen tilanne saattaa aiheuttaa ammattilaisille paljon tunteita, haastaa omaa osaamista ja tuoda vaikeuksia myös työnjakoon ja yhteistyöhön eri ammattilaisten välille. Työn keskiössä on kuitenkin perhe, jolle tämä ei ole ”case” tai ”haastava tilanne”, vaan heidän jokapäiväistä elämäänsä. On siis syytä hetkeksi pysähtyä sen äärelle, miltä tällaisessa tilanteessa eläminen tuntuu vieraannetusta vanhemmasta, tässä tilanteessa äidistä, joka menetti suhteen lapsiinsa ja joka asioi lukemattoman määrän eri ammattilaisten kanssa, jotka eivät kuitenkaan voineet perhettä lopulta auttaa. Myös Saaran tarinalle on paikkansa, jotta voisimme oppia siitä lisää, ymmärtää enemmän ja kehittää ammattilaisten toimintaa edelleen perheiden auttamiseksi.

SAARAN TARINA

Meidän perheeseemme kuului minun ja lasteni isän lisäksi kolme lasta. Tein eropäätöksen lasten ollessa alle kouluikäisiä. Lasten isä kärsi päihdeongelmasta sekä ailahdelevasta mielenterveydestä, jotka heijastuivat vahvasti perheen dynamiikkaan. Isästä tuli määrällävä ja kontrolloiva ja hän käytti minuun niin henkistä kuin fyysistä väkivaltaa. Hän alisti ja uhkaili. Häntä vastaan oli mahdotonta nousta. Isä vaati erossa kaksi lasta asumaan hänen luokseen, yhden jäädessä asumaan kanssani. Yhteishuoltajuus sujui niin kauan hyvin, kun suostuin kaikkeen, mitä isä minulta vaati. Ja hän vaati. Paljon. Sain tavata lapsia hänen ehdoillaan. Aluksi vuoroviikoin ja myöhemmin joka toinen viikonloppu heidän muutettuaan kauemmas toiselle paikka-

kunnalle. Sovitut tapaamiset saattoivat peruuntua hetkessä isän mielialan vaihdellessa. Lasten tullessa teini-ikään isä ei antanut minun tavata heitä enää ollenkaan. Otin itse yhteyttä lastensuojeluun ja pyysin heiltä apua selvittääkseen isän tilannetta ja auttaakseen lapsia pääsemään luokseni, olihan meillä yhteishuoltajuus. Isän henkinen vointi tuntui menevän myös huonompaan suuntaan ja aloin olla huolissani lasten turvallisuudesta. Lastensuojelulla ei ollut keinoja puuttua tilanteeseen ja isä aloitti systemaattisesti vieraannuttamisen. Tilanne kärjistyi lopulta siihen, että molemmat lapset huostaanotettiin isältään. Vieraannuttaminen ja manipulointi jatkui edelleen myös huostaanoton aikana. Yhteyttä ei enää tässä vaiheessa kyetty rakentamaan. En ole kuullut lapsistani useaan vuoteen, vaikka he ovat jo aikuistuneet ja asuvat omillaan. Sisarukseensa he ovat onneksi luoneet uuden suhteen. Se tuo toivoa, että ehkä vielä jonain päivänä on myös minun vuoroni.

Haastavat erot ja vieraannuttaminen ilmiönä

Ero on usein jokaiselle perheenjäsenelle jonkinlainen elämänsä kriisi muutoksena, vaikka se toisi lopulta helpotusta vaikeana jatkuneeseen perhetilanteeseen. Missä vaiheessa ero kuitenkin muuttuu vaativaksi? Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) on määrittellyt vaativia eroja verkkosivullaan seuraavasti: vaativien erotilanteiden tunnuspiirteinä voidaan nähdä esimerkiksi vakava luottamuksen puute toista vanhempaa kohtaan, ristiriidat sekä toistuvat viranomaisprosessit. Vakaviin ristiriitoihin voi liittyä vanhempien kommunikaatiovaikeuksia, taloudellisia kysymyksiä, päihdeongelmia, psyykkistä oireilua tai kulttuurisia erityispiirteitä. Kaikkein vaativimpiin erotilanteisiin voi liittyä lisäksi lapsen kaltoinkohtelua, erityyppisiä väkivallan muotoja tai väkivallan uhkaa, vainoa, seksuaalirikosepäilyjä tai perhesurman riski. Lisäksi niissä voi ilmetä lasta toisesta vanhemmastaan vieraannuttavaa käytöstä. Usein näitä tunnuspiirteitä ja muotoja voi olla useita samassa tilanteessa.

Vanhemman vieraannuttavalla käyttäytymisellä tarkoitetaan toimintaa, jonka tavoitteena on vahingoittaa lapsen ja vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Vieraannuttavaan käyttäytymiseen voi kuulua esimerkiksi mustamaalaamista, halventamista, väärin uskomusten tai

syttösten välittämistä, toiseen vanhempaan liittyvien myönteisten seikkojen salaamista lapselta, yhteydenpidon estämistä sekä muuta toimintaa, joka vaarantaa lapsen turvallisen kiintymyssuhteen toiseen vanhempaan.

Vieraannuttamisen seurauksena lapselle voi kehittyä toista vanhempaa kohtaan eriasteisia negatiivisia ajatuksia, tunteita ja käyttäytymismalleja, jotka eivät lapsen ja vanhemman aieman vuorovaikutussuhteen valossa näyttäydy perusteltuina. Tilanne voi johtaa lapsen asettumiseen toisen vanhemman puolelle siten, että yhteys toiseen vanhempaan katkeaa kokonaan. Tutkimus kuitenkin korostaa, että lapsen reaktioihin vaikuttavat vieraannuttavan käyttäytymisen lisäksi lukuisat muutkin taustatekijät, esimerkiksi lapsen ikä ja kehitystaso, temperamentti ja persoonallisuus, vanhempien persoonallisuus, vanhempien eron piirteet ja viranomaisprosessit. Kyse on siis perhesysteemin moniulotteisesta häiriöstä, mikä on tärkeää muistaa myös tukia kehitettäessä. (Ks esim. Sinkkonen 2018.)

Millä tavoin tilannetta olisi voitu ennaltaehkäistä?

Avioeron jälkeisen vanhemmuuden tuen hyödyistä on runsaasti tutkimusnäyttöä; tuki auttaa vanhempia eroamaan lapsia suojelevalla tavalla. Tukea voidaan usein tarjota ja luottaa vanhempien kykyyn sopia keskenään, kun eroon ei liity väkivaltaa, vainoa, painostamista tai vieraannuttamisen elementtejä. Sanna Jokinen (2017) toteaa kuitenkin eron jälkeiseen vainoamiseen liittyvässä gradussaan, ettei hänen tulkintansa mukaan vanhempien välisen sopimuksellisuuden sekä tuen ja avun antamisen tyyppikäytäntöjä voi pitää ”lapsen edun näkökulmasta parhaana mahdollisena toimintatapana lastenvalvojan ja lastensuojelun työkäytännöissä silloin, kun vanhempien väliseen suhteeseen ja sen jälkeiseen aikaan liittyy lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta vakavasti vaarantavia tekijöitä” (vrt. Antikainen 2007.) Näin tapahtui myös Saaran tilanteessa:

Perheemme kohdalla moni asia meni pieleen. Lähtökohtaisesti jo lastenvalvojan olisi tullut kiinnittää huomiota haluamaamme sopimukseen. Isän painostuksesta sopimuksen ehdot olivat niin väljät, ettei niitä voinut lainpuitteissa täytääntöön panna, joka mahdollisti sen, että isä pystyi soveltamaan niitä mielivaltaisesti.

On siis selvää, että ennen toimimista on osattava tunnistaa vaativan ja väkivallan uhkaa sisältävän eron elementit ja valittava "auttamislinja" heti oikein. Tämä vaatii viranomaisilta erityisosaamista. Esimerkiksi tapaamissopimuksia ei tule hyväksyä automaatioina, vaan sopimuksen taustaksi tulee tehdä myös riskien arviointi (Stanley 2014, 83), jotta tapaamissopimukset olisivat aidosti mahdollisia sopia ja myös toteuttaa.

Viranomaisten pelko tarttua asiaan, osaamisen vaje ja epämääräiset vastuut

Ammattilaiset nimeävät vieraannuttamiseen liittyvät asiakastapakukset kaikkein haastavimpien työtilanteiden joukkoon (Kline Pruet ym, 2023). Lastensuojelussa työskentely ns. korkean konfliktin riitatilanteissa (vaativat ja haastavat erotilanteet) on koettu muihin lastensuojelun tilanteisiin nähden erilaisena ja yhtenä vaativimmista tehtävistä. Työntekijät kertovat näissä tilanteissa työskentelyn vievän heiltä enemmän aikaa ja emotionaalista energiaa kuin muiden lastensuojelutilanteiden (Houston ym. 2017; Sudland 2020). Sudland (2021) pohtii, että palvelujärjestelmän puutteet ja epäonnistumiset voivat osaltaan saada vanhemmat toimimaan vaativasti tai vaikuttamaan vaikeilta. Esimerkiksi palvelujärjestelmän edellyttämä selvitysten ja päätöksenteon nopeus voivat johtaa hyvin kompleksisten tapausten liian nopeaan kategorisointiin, eivätkä osalliset saa tarvitsemaansa apua.

Koulun opettajat tai terveydenhoito eivät koskaan nostaneet lastensuojelulle huolta jatkuvista poissaoloista tai siitä, että tiesivät lasten viettävän useita päiviä yksin kotonaan ilman huoltajan läsnäoloa ollessaan alakoululaisia.

Lastensuojelulla ei ollut halukkuutta tai kykyä tarttua toimeen, joka olisi edesauttanut tapaamisoikeutta minuun ja sisarukseen tai kyseenalaistaa isän päihdeongelmaa ja lasten epämääräisiä kotiolosuhteita ja valtasuhteita.

Lastensuojelulta puuttui täysin keinot ja rohkeus asettaa "hankalaa" vanhempaa vastaan. Heillä ei ollut mitään kokemusta vieraannuttamisesta, saati että olisivat olleet halukkaita tutkimaan aihetta tai pyytää apua esim. toisesta kunnasta pyynnöistäni huolimatta.

Sanna Jokisen (2017) pro gradu- tutkielmassa tutkittiin eron jälkeisen vainon kohteeksi joutuneita äitejä. Tässä tutkielmassa ilmeni, että tiedon puute saattaa vaikuttaa myös äidin voimavaroja heikentävästi. Tieto omista oikeuksista ja velvollisuuksista sekä erilaisista toimintamahdollisuuksista ja ratkaisuvaihtoehdoista eron jälkeen taas todennäköisesti lisää henkilön kokemaa sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden tunnetta. Oikea-aikainen tieto ja tieto mahdollisista toimintamahdollisuuksista myös vieraantuttamistilanteissa ja muissa vaativissa eroissa ja niiden jälkeen on olennaista. Tiedon hankkimiseen ja erilaisten toimintamahdollisuuksien ja ratkaisuvaihtoehtojen selvittämiseen liittyvää vastuuta ei saisi kuitenkaan jättää yksin asiakkaiden tai perheen vastuulle. Tiedon ja palvelujen sirpaleisuus voi vaikuttaa mahdollisuutta ymmärtää koko kokonaisuutta tai sitä, mikä vastuu on kullakin toimijalla ja mikä toimintamahdollisuus osallisilla itsellään.

Organisaatioihin ja prosesseihin liittyvät ongelmat

Palvelujärjestelmässä ei aina tunnisteta, onko kyse huoltoriidasta vai riitelystä, väkivallasta, lapsen vieraantumisesta vai vieraantuttamisesta. Se, mitä ilmiötä ryhdytään tarkastelemaan, vaikuttaa asioiden hoitamiseen. Vaativissa erotilanteissa on tyypillistä, että lapsella ja vanhemmilla on asiakkuuksia eri palveluissa ja monta samanaikaista prosessia. Perheen tilanne ja palvelujen kokonaisuus ei kuitenkaan ole välttämättä hallussa missään palvelussa. Perheiden tarvitsema apu, tuki ja tieto jakautuvat monelle taholle ja perhettä saatetaan auttaa usealla eri taholla yhtä aikaa. Auttaminen ja puuttuminen on palvelujärjestelmässä osittain hajanaista ja vastuuta saatetaan siirtää muualle. Tilannetta tulisikin tarkastella kokonaisuutena ja yhdellä työntekijällä tulisi olla kokonaisvastuu asiakasprosessista. Kokonaistilanteen huomioimisessa keskeisiä ovat lapsen ja turvallisuuden näkökulmat. Perheen kanssa työskennellessä tulisi huomioida erilaiset interventiot ja niiden vaikutukset sekä eri ammattilaisten saumaton yhteistyö.

Vaikeille ero- ja huoltoriidoille on tyypillistä myös, että niihin kytkeytyy monta samanaikaista prosessia ja monta toimijatahoa, ongelmat ovat pitkittyneitä ja useat asiat kuormittavat lasta ja vanhempia. Palvelujärjestelmää voidaan myös väärinkäyttää väkivallan välineenä käynnistämällä uudelleen erilaisia viranomaisprosesseja. Pahimmallaan tämä voi tarkoittaa eri

osapuolille vuosia kestävä kierrettä ja epävarmuutta. Mikäli tilanne jatkuu kaikki oireilevat tilanteessa. Tilanteiden vaikeus ja kompleksisuus näkyy myös sosiaalityöntekijöiden kokemuksina monialaisen yhteistyön toimimattomuudesta, arviointityön haasteellisuudesta sekä myös toimimattomasta yhteistyöstä vanhempien kanssa (Yliruka ym. 2018).

Lastensuojelulla/viranomaisilla ei ole riittävästi toimivaltaa rajoittaa esimerkiksi lasten toisen vanhemman mielivaltaista toimintaa tai etsiä kadonneiksi ilmoitettuja lapsia.

Meidän perheemme kohdalla tuntui, että lapset jopa unohdettiin tästä keskiöstä kokonaan. Koska isä oli niin dominoiva ja haastava persoona, sosiaalityöntekijät sekä useat muut tahot antoivat periksi. Isä esimerkiksi kielsi lapsia tapaamasta sosiaalityöntekijöitä tai kouluterveydenhoitajaa eikä kukaan tehnyt mitään. Asian annettiin olla. Lasten ääni ei päässyt kuuluville.

Työskentelyn kannalta haastavia voivat olla tilanteet, joissa lapsen hyvinvointi on vaarantunut, mutta perhe ei ota vastaan apua. Riitaisassa erotilanteessa vanhemmat eivät välttämättä näe oman toimintansa lapselle aiheuttamaa haittaa tai omaa rooliaan ongelmassa. Yhteinen työskentely ei ole mahdollista vanhempien syytellessä toisiaan. Vaativissa erotilanteissa työntekijä saattaa kokea keinottomuutta. Moniammatillisen ja organisatoriat rajat ylittävän työskentelyn tarve on vaativissa erotilanteissa suuri ja hyödyksi myös työntekijälle. Vahva ammattitaito suojaa työntekijää. Vaativien erotilanteiden parissa tehtävä työ on vaativaa työtä, jossa toimivat tukirakenteet ja johtaminen ovat tärkeitä.

Yhteistyö pienen kunnan lastensuojelun kanssa oli todella takkuavaa ja olematonta. Vaikka he myönsivät huolensa isän ongelmista ja vääristyneistä valtasuhteista hänen kotonaan, he olivat täysin keinottomia ja passiivisia toimimaan. Jouduin useaan kertaan pyytämään kirjauksia nähtäväksi ja asiakassuunnitelmaa tehtäväksi, mutta sellaista

ei koskaan tehty. Kirjauksia ei tehty ajallaan ja ne olivat usein puutteellisia ja virheellisiä, ja joita jouduin sitten jälkeinpäin pyytämään korjattaviksi.

Monialainen viranomaisyhteistyö ja vaativan erityistason konsultaatiotuki on tarpeen lasten ja perheiden auttamiseksi. Monialainen yhteistyö vaatii onnistuakseen eri toimijoiden toimintakulttuurien yhteensovittamista sekä sujuvaa tiedonvaihtoa, jonka edellytykset on turvattava sekä palvelurakenteissa että lainsäädännössä.

Miten olisi voinut toimia toisin?

Jaana Kinnunen (2016, 38–40) tuo esiin, että lapset eivät ole useinkaan osallisia nykyisissä eroprosesseissa. Lasta ei tule väkivalta- tai vainotilanteessa asettaa päätöksentekijän asemaan, mutta hänen ajatuksiaan tulisi kuulla ja lapselle tulisi ainakin tarjota mahdollisuus perheen tilanteesta kertomiseen sekä avun saamiseen. Lasten kanssa työskentely edellyttää resursseja, mutta myös lapsen kuulemiseen ja vieraannuttamisilmöön liittyvää erityisosaamista.

Olisin toivonut ripeämpää ja vahvempaa toimintaa viranomaisten suunnalta. Enemmän yhteistyötä koulun ja nuorisotoiminnan kanssa sekä uskallusta painostaa toista vanhempaa parempaan yhteistyöhön viitaten lasten oikeuteen tavata toista vanhempaa. Myös lapsia olisi tullut kuunnella enemmän ja selvittää heille isänsä toimivan väärin estäessä meidän tapaamisiamme.

Vanhemman tukeminen tilanteessa

Onneksi elämässäni on yksi ystävä, jolle rohkenin avamaan perheeni tilannetta. Ilman hänen tukeansa en olisi selvinnyt. Lastensuojelun rattaisiin putoaminen oli henkisesti raskasta ja täysin vierasta. Kukaan sosiaalityöntekijä ei missään vaiheessa käynyt tätä polkua minun kanssani

läpi. Hänen tuellaan jaksoin ja osasin pyytää ja vaatia apua.

Muutama vuosi sen jälkeen, kun lapseni täyttivät 18-vuotta, päätin hakea Kasper ry:n SOIHTU-valmennukseen, josta saisin vertaistukea toisilta huostaanotettujen lasten vanhemmilta ja saisin valmiudet toimia kokemusasiantuntijana sekä tukihenkilönä. Kokemusasiantuntijuus on tuonut mukanaan paljon korjaavia kokemuksia. On merkityksellistä olla mukana kehittämässä parempaa lastensuojelua sekä antamassa tukea muille vertaisille.

Vieraannutetun vanhemman tilanne on hankala. Häntä usein kannustetaan hyväntahtoisesti pitämään huolta itsestään ja jatkamaan elämää mahdollisimman normaalisti ja voidaan kehoittaa "ylläpitämään toivoa suhteen rakentamisesta lapseen". Tämä voi olla vanhemmalle mahdoton tehtävä ja hän luopuu toivosta ja antaa yhteydenpidon yrittämisen päättyä mahdottoman tilanteen edessä. Tilanne haastaa toki myös ammattilaiset, sillä toivottomuuden tunnetta voi olla vaikea kestää. Vanhemman tilanne ja usein myös lapsen on kuitenkin vielä vaativampi.

Välillä tuntui siltä, että perheemme ongelmat olivat vain iso työkuorma sosiaalityöntekijöiden tai opettajien lautaselä, mutta oikeasti me olimme vailla apua olevia arvokkaita ihmisiä; lapsia ja aikuisia. Pyytäisin kaikkia tahoja jotka työskentelevät lasten ja perheiden parissa kehittämään herkkyyttä huomiokykyyn, rohkeutta toimia lasten edun toteutumiseksi ja viitseliäisyyttä tarttua härkää sarvista. Se voi pelastaa yhden lapsen elämän.

5.

***”Perushaaste on,
että mikä taho
heitä auttaisi”***

**Työntekijöiden
ajatuksia haastavista
erotilanteista**

KIRJOITTAJAT

Ilona Kokko, projektisuunnittelija
Reetta Toivonen, projektisuunnittelija

Lapset mukana -hanke
 Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry

Johdanto

Tässä kirjoituksessa saavat puheenvuoron sosiaalialan ammattilaiset, joilla on pitkä kokemus haastavissa erotilanteissa olevien perheiden kohtaamisesta. Kiinnostuksemme kohdistuu siihen, millaisia mahdollisuuksia ammattilaiset kokevat heillä olevan haastavissa erotilanteissa olevien lasten ja perheiden auttamiseksi.

Haastattelimme lastensuojelun avohuollon johtavaa sosiaalityöntekijää, perheneuvolan sosiaalityöntekijää, kahta työparina työskentelevää lastenvalvojaa sekä tapaamispaikkapalvelua koordinoivaa sosiaaliohjaajaa ja hänen kanssaan yhteistyössä toimivaa yksityisen tapaamispaikan palveluesihenkilöä. Haastatellut työskentelevät neljällä eri hyvinvointialueella. Annoimme haastatelluille mahdollisuuden kertoa ajatuksiaan nimettömästi, jotta heidän olisi mahdollista puhua myös tilanteista, jotka heittäisivät työntekijässä ristiriitaisia ajatuksia.

Mikä on haastava erotilanne?

Haastava ero näyttäytyy haastateltavien kuvaamana hyvin samanlaisena: vanhemmat ovat jumissa omassa näkökulmassaan ja lapsi unohtuu. Tilanteisiin voi liittyä vanhempien psyykkistä huonovointisuutta ja työntekijä saattaa havaita lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmastaan. Pahimmillaan kumpikaan vanhemmista ei pysty tukemaan lasta erotilanteessa.

Ne tilanteet on selkeitä työntekijälle, missä on esimerkiksi konkreettinen päihdeongelma, mielenterveysongelma tai vaikka uhkaa. Kun kumpikin vanhempi pistää oman edun lapsen edun edelle tai on vieraannuttamista, siinä onkin

kysymysmerkki, mitä ovat omat keinot auttaa. Oon käynyt paljon koulutuksia, missä oppii tunnistamaan. Ei ole kuitenkaan mitään ratkaisun avaimia.

Tapaamispaikkatoiminnan koordinaattori

Haastaville eroille tyypillisenä ja työntekijän näkökulmasta vaikeana seikkana haastatellut nostivat esille tilanteet, missä vanhemmat kietovat työntekijän osaksi eroriitaa, joko vetämällä omalle puolelleen, tai syyttämällä puolueelliseksi. Työntekijän neutraaliutta pyritään jatkuvasti kyseenalaistamaan. Tämä tekee tuen antamisen lapselle vaikeaksi, koska työntekijä joutuu jatkuvasti pohtimaan, voiko vanhempi väittää normaalin lapsilähtöisen ja lapselle turvallisuuden tunnetta lisäävän työtavan olevan lapsen manipulointia.

Kun työntekijä kertoo lapselle mitä tapaamisella on luvassa, se katsotaan lahjomiseen osallistumiseksi, ylipuhumiseksi tai painostamiseksi. Minun näkökulmasta se on lapsen valmistelua. Tausta-ajatus on, että lapselle kerrotaan mitä tapaamisella olisi saatavilla. Valvoja on neutraali. Jos tapaava lapsi jännittää, ei valvoja voi tilanteessa olla jääkalikkana. Lapsen on tultava kohdatuksi ja ohjaaja ottaa kontaktia, jotta lapsi kykenee tulemaan sisälle. Etenkin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät voi kohdata.

Tapaamispaikan esihenkilö

Osa haastatelluista pohti, auttavatko oman palvelun keinot kaikkein vaikeimmissa erotilanteissa eläviä lapsia. Heitä myös huolestutti, onko riskinä, että tehoton palvelu ainoastaan tarjoaa vanhemmille uuden foorumin riitelylle ja on näin haitaksi lapsen tilanteelle.

Nämä tilanteet missä kaksi hyvinkin sivistynyttä ja keski-luokkaista vanhempaa keskenään nahistelevat ja heillä saattaa olla yhdeksäs oikeudenkäynti menossa. Ajattelen,

että meillä ei ole lisäarvoa. Helposti pahennamme tilannetta. Ne ovat turhauttavia, jää keinoton olo. -- Voi olla, että vanhempien toiveet ja vaatimukset ovat kovat. Hakevat meiltä ratkaisua. Meiltä haetaan toimivaltaa, mitä meillä ei ole.

Lastensuojelun avohuollon johtava sosiaalityöntekijä

Kaikkein vaativimmat erotilanteet ovat marginaalinen osa eroista. Työntekijöille ne ovat kuitenkin raskaita ja kuormittavia ja näiden perheiden asiat vievät ison työajasta.

Ne ottavat työntekijän mielestä paljon tilaa. Johtavana olen koittanut tukea ja pitää agendaa lapsessa, ettei lähde kummankaan vanhemman imuun, koska paine on kova. Vanhemmat käyttävät kovia argumentteja. Tekevät muistutuksia ja kanteluja.

Lastensuojelun avohuollon johtava sosiaalityöntekijä

Työntekijöiden kuormittuminen on havaittu myös Ylirukan ym. (2018) suomalaisille sosiaalityöntekijöille tekemässä selvityksessä sekä Sudlandin (2021) norjalaistutkimuksessa.

Lapsen mahdollisuudet saada apua

Tyypillisesti perheet, joissa on pitkittynyt haastava eroriita, päätyvät lastensuojelun asiakkaiksi. Lastensuojelussa tarkastellaan riittävän hyvää vanhemmuutta. Lastensuojelussa ollaan vaikeassa arviointitilanteessa, kun varsinainen ongelma on vanhempien riitely, mutta erikseen kummankin vanhemman luona on riittävän hyvää vanhemmuutta. Onko tällöin kyse lastensuojelullisesta ongelmasta? Lastensuojelussa tunnistetaan, että lapsi kärsii tilanteesta ja pitkän ajan kuluessa siitä voi syntyä pysyvääkin vauriota. Näissä tilanteissa lastensuojelun auttamiskeinot ovat kuitenkin rajalliset.

Lastensuojelun tukitoimena voidaan tarjota perhetyötä. Kaksi haastateltua eri hyvinvointialueilta toi kuitenkin esille, ettei

perhetyö ole ollut ongelmaton tai tehokas tapa tukea perheitä haastavissa erotilanteissa. Haastatellut kokivat, että perhetyö saattaa kääntyä vastoin tarkoitustaan uudeksi areenaksi vanhempien riitelylle.

Meillä on tutkittua tietoa perhetyön vaikutuksesta haastavissa eroriitaperheissä. Vaikuttavuus on aika huono. Perheiden tilanne menee helposti perhetyössä siihen, että vahingossa tarjotaan lisää työkaluja riitelyyn.

Tapaamispaikkatoiminnan koordinaattori

Kaikissa haastatteluissa tuli esille, että on epäselvää, minkä tahon tehtävänä olisi tarjota lapselle tukea, jos perheen haastava eroriita jatkuu vuosia.

Perushaaste on, että mikä taho heitä auttaisi.

Lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä

Perheneuvolassa lapsia ja perheitä voidaan tavata erilaisissa moniammatillisissa kokoonpanoissa, mutta on kuitenkin perheitä, joille perheneuvolan tarjoama apu ei ole riittävää. Lastensuojelun ja perheneuvolan työntekijöiden haastatteluissa lastenpsykiatrian poliklinikkaa kaivattiin auttajaksi ja yhteistyökumppaniksi vaikeisiin erotilanteisiin. Haastateltujen kokemuksen mukaan lastenpsykiatria voi evätä lapselta avun sillä perusteella, että vanhemmat riitelevät.

Se on kyseenalaista, et kun lapsi on ollut niin kauan siinä erotilanteessa, ja perheneuvolassa arvioidaan, että on psykiatrianpoliklinikan hoidon arvioin paikka, niin siellä ei suostuta tekemään sitä, ennen kuin tilanne rauhoittuu. Tämä on vastoin kaikkea sitä, miten lasta pitäisi tukea, kun vanhemmat ei siihen pysty.

Perheneuvolan sosiaalityöntekijä

Tekemiemme haastattelujen perusteella hyvinvointialueet ovat vielä erilaisissa tilanteissa eroauttamisen yhteistyörakenteiden muodostamisessa. Hyvällä yhteistyöllä voidaan ratkaista monia pulmia. Yhteistyökään ei kuitenkaan takaa perheille apua tilanteen ollessa liian kärjistynyt.

On yhteisiä aikoja lastenvalvojien kanssa. Haastavissa caseissa ollaan oltu mukana sanoittamassa tilannetta. Monesti tilanne ei ole lastenvalvojalla ratkaistavissa.

Lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä

Perheneuvolan työntekijä kaipasi alueellaan tiiviimpää yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Työntekijä kertoi, että on tilanteita, jolloin hän joutuu tekemään lastensuojeluilmoituksen. Ilmoituksen takia perhe saattaa lopettaa työskentelyn perheneuvolassa. Lastensuojelu ei kuitenkaan ota perheneuvolan työntekijään yhteyttä eikä työntekijän näin ole mahdollista antaa omaa osaamistaan lastensuojelun käyttöön. Hyvinvointialueen myötä aiemmin hyvin toimineita käytäntöjä tai rakenteita on saatettu myös menettää.

Aiemmin pystyin tekemään läheteitä (aikuisten) mielenterveysyksikköön ja kutsumaan parityöhön, mutta nyt en enää tiedä onnistuuko se hyvinvointialueen muutoksen takia.

Perheneuvolan sosiaalityöntekijä

Yhteistyön toteutuminen voi olla paljon kiinni yksittäisestä työntekijästä, työntekijän kokemuksesta ja asenteesta.

On erittäin hyvä kokemus moniammatillisesta yhteistyöstä. Olin lastensuojelun kutsumana mukana. Oli myös lastenvalvoja, tapaamispaikasta kaksi työntekijää ja perheneuvolan työntekijä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli ottanut asian haltuun ja perehtynyt lapsen vointiin. Hänen oma esihenkilö sanoi, ettei tämä ole lastensuojeluasia. Sosiaali-

työntekijä oli julkisesti erimieltä. Hänen arvion mukaan lapsen oleminen vaarantuu. Sellaista rohkeutta kaipaisin kyllä. Oli kyllä konkarista kyse, pystyi ottamaan kantaa.

Tapaamispaikkatoiminnan koordinaattori

Yhtenäistävänä rakenteena joillakin hyvinvointialueilla on muodostettu haastavat erot konsultaatioryhmiä, joista työntekijöiden on mahdollista saada moniammatillista tukea tietyn perheen tilanteen ratkaisemiseksi. Tapaamispaikan koordinaattorin ja perheneuvolan työntekijän mukaan työryhmästä saatava tuki jää liian ylätasoiseksi eikä ryhmällä ole juurikaan vaikutusta käytännön työhön.

Meillä on vuosi sitten käynnistynyt haastavat erot konsultaatioryhmä täällä. Joka ikisessä casessa lopputulema on se, että nopeasti lastensuojelun asiakkaaksi. Se turhauttaa: tämä oli jo tiedossa.

Tapaamispaikkatoiminnan koordinaattori

Toimivia käytäntöjä ja kehitysehdotuksia

Haastateltu lastensuojelun sosiaalityöntekijä koki melko toimivaksi perheterapeutin työskentelyn vanhemman kanssa ja toivoi, että molemmilla vanhemmilla olisi mahdollisuus tähän. Vanhemmat voisivat tarkastella omaa historiaansa ja vaikeita kokemuksia. Tämä voi auttaa yhteistyöhön toisen vanhemman kanssa. Lapset puolestaan ovat hyötäneet ammatillisesta tukihenkilöstä, jonka kanssa tehdään toiminallisia asioita ja lapsi saa olla lapsi neutraalin ja turvallisen aikuisen läsnä ollessa. Perheneuvolan vahvuutena on mahdollisuus räätälöidä apua kunkin perheen erilaisiin tarpeisiin ja tarjota tukea eri kokoonpanoissa.

Haastateltujen lastenvalvojien sekä tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden mukaan palvelujen ja niiden rajojen selkeä kuvaaminen on keskeinen tuki siinä, että työntekijä ei kietoudu osaksi eroriitaa eikä palvelu toimi kenttänä vanhempien riitellylle. Asiakkaiden ymmärtäessä minkälaista tukea missäkin on

tarjolla, he pystyvät myös itse arvioimaan, onko palvelusta heille hyötyä. Haastatellut pitivät tärkeänä, että hyvinvointialueen kaikki toimijat ymmärtävät palvelujen sisällön. Väärään palveluun ohjautuminen aiheuttaa sen, että perheet pyöriivät palveluissa saamatta apua. Turvassa-hankkeessa kuvattiin tätä ilmiötä palvelupolkuna, jossa kukaan ei johda prosessia (Vaitomaa 2021). Selkeät raamit työlle myös lisäävät perheiden yhdenvertaisuutta ja vähentävät työntekijöiden kuormitusta.

Lastenvalvojat kertoivat, että heidän selkiytettyään ja yhtenäistettyään palvelua hyvinvointialueella, valitukset palvelusta ovat vähentyneet. Lastenvalvojat korostivat sitä, että on myös tärkeää antaa vanhemmille tietoa palvelusta yhtä aikaa.

Se, että perheille annetaan oikeaa tietoa, vähentää häiriökysyntää eivätkä perheet pysty käyttämään lastenvalvojan palvelua oman riidan välineenä. Myös muistutusten määrä on vähentynyt, kun asiakkaat ymmärtävät mitä palvelua voi saada. Vanhemmat saavat saman infon samaan aikaan. Heille kerrotaan, että molemmat vanhemmat ovat lapselle tärkeitä ja täällä on lapsen oikeuksista kyse. Meillä on puhelinneuvotteluita, et väkivaltakaan ei ole este. Me katsotaan, että he ovat sopimusosapuolia, niin heidän pitää olla siinä yhdessä sopimassa.

Lastenvalvoja

Haastateltavat kaipasivat uudenlaisia palveluja ja osaamista perheiden käyttöön. Lapsille toivotaan psykologista apua ja kriisityötä neutraalissa ympäristössä ilman, että lapsen kertomaa voidaan käyttää oikeuden aineistona. Tapaamispaikkatyöntekijä ehdotti, että valvottujen tapaamisten yhteyteen liitettäisiin aina perheohjausta omana tukimuotona vanhemmalle.

Perheneuvolan työntekijä toivoi haastaviin erotilanteisiin erikoistuneita työntekijöitä esimerkiksi lastensuojelun palvelutarpeen arviointiin ja perhetyöhön. Lisäksi hän toivoi jalkautuvaa palvelua perheiden arkeen, jotka voisivat olla joustavasti perheiden apuna arjen hankalissa tilanteissa.

Pitäisi olla erikoistuneita ihmisiä, "ensihoitajia", jotka menisivät avuksi vaihtotilanteisiin ja turvaksi lapsia. En tarkoita väkivallan uhkaa, vaan sitä jatkuvaa riitaa, kun huudetaan ja puhutaan lapselle toisesta pahaa. Sellasta notkeampaa apua. Et se puheentasolla tuotettu palvelu, jota tehdään perheneuvolassa ja paljon lastensuojelussakin, niin se ei mene kaikille perille. Vanhemmat ovat niin traumatisoituja.

Perheneuvolan sosiaalityöntekijä

Haastatteluissa esille nousi toive moniammatillisesta tiimistä tai osaamiskeskuksesta, jossa perheitä voitaisiin auttaa konkreettisesti eikä apu olisi vain konsultaatiota. Haastateltujen mukaan olisi tärkeää, että työryhmässä olisi lasten- ja aikuispsykiatrian osaamista.

Oleellista on, että yksiköstä ei voitaisi sanoa, että "kyseessä eroriita, emme voi auttaa lasta, koska kotiolosuhteet eivät ole riittävän vakaat". Tässä hetkessä ei ole yksikköä tai palvelua, missä ajateltaisiin, että lapsi tarvitsee vanhempien eroriidan keskellä tuen joka tapauksessa.

Lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä

Lopuksi

Pyysimme hyvinvointialueiden ammattilaisia kertomaan ajatuksiaan haastavissa erotilanteissa elävien lasten ja perheiden auttamisesta. Haastaviin erotilanteisiin on pyritty luomaan uusia ja moniammatillisia toimintamalleja (esimerkiksi vaativat erot konsultaatioryhmä), käytännön työhön se ei tekemiemme haastattelujen perusteella ole tuonut konkreettista uutta. Moniammatillisuus haastavissa erotilanteissa näyttäytyy ammattilaisen mahdollisuutena keskustella muiden sote-alan ammattilaisten kanssa asiakasperheen vaativasta erotilanteesta. Tämänkaltaisesta konsultaatioista ei ole kuitenkaan tunnu olevan apua, koska ei ole palveluja, joissa perheet tulisivat autetuiksi. Vaikuttaa olevan kiinni yksittäisen työntekijän kokemuksesta ja asentees-

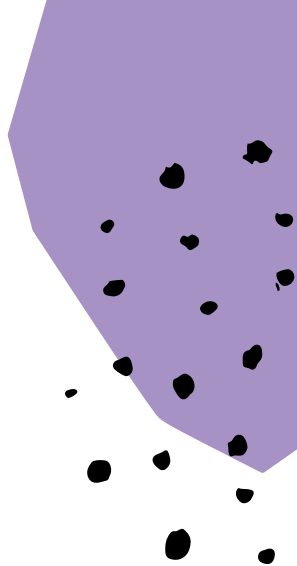
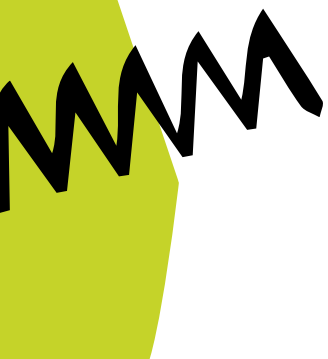
ta, miten lapsen ja perheen monialainen tuki toteutuu.

Vaikuttaa siltä, että haastavissa erotilanteissa elävät lapset, joilla on usein myös muita haavoittuvuustekijöitä, jäävät tällä hetkellä vaille apua. Tutkimusten valossa tiedetään, että vanhempien väliset ristiriidat ovat vakava riski lasten hyvinvoinnille (THL 2024; Laajasalo 2021). Onko niin, että tämän riskin tulee antaa toteutua ennen kuin lapsi saa apua? Eroauttamisen mallit ohittavat lapsen tuen kokonaan, kunnes vanhempien konfliktin koetaan olevan vaikea. Haastatteluissa, joita teimme neljän hyvinvointialueen työntekijöille, ei tullut esille työikäntöntöjä, jotka ohjaisivat systemaattisesti lapsen tukemiseen vanhempien eroriidan keskellä.

Lastensuojelulakia voidaan soveltaa (EOAK/4063/2022) ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (2024) ohjeistuksen mukaan sitä tulee soveltaa myös huoltoriidan aikana ja vaativissa erotilanteissa perheet ohjataan lastensuojeluilmoituksen kautta lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun palveluvalikossa on kuitenkin hyvin rajallisesti keinoja eroriidassa auttamiseksi. Sen sijaan on mahdollista, että lastensuojelussa joudutaan tekemään arviota siitä, onko mahdollista, että palvelulla tullaan tahtomatta mahdollistaneeksi riitelyn laajeneminen entisestään ja lastensuojelun on ennemminkin parempi vetäytyä tilanteesta.

Perushaaste siitä, kuka auttaisi haastavissa erotilanteissa eläviä lapsia tulisi ratkaista kansallisella tasolla. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten avun ja tuen toteutuminen ei saa olla kiinni yksittäisen työntekijän ammatillisesta kokemuksesta tai mahdollisuuksista auttaa lasta. Myöskään kolmas sektori ei voi olla haastavien erotilanteiden hoidon selkäranka, minne hyvinvointialueiden palvelut ohjaavat, kun omat keinot eivät auta. Resurssien näkökulmasta ei ole järkevää, että Suomen yli kahdellakymmenellä hyvinvointialueella kehitetään samaa asiaa. Konsultaatioista tulee päästä vakiintuneisiin työryhmiin, joilla on osaamista sekä velvollisuus auttaa ja tukea vaikeissa erotilanteissa eläviä lapsia. Ei auta, että konsultaatioryhmät miettivät sitä, kenen tehtävä perhettä olisi auttaa, jos missään ei ole riittävä osaamista ja velvoitetta avun antamiseen.

Lähteet

- Antikainen, Mari (2007): Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Väitöskirja; Kuopion yliopiston julkaisuja e. yhteiskuntatieteet 148. Kuopio.
- Auvinen, Maija (2002): Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.): Lapsen asema erossa. WSOY, Helsinki, 113–120.
- Bildjuschkin, Katriina & Ewalds, Helena & Hietämäki Johanna & Kettunen, Hanna & Koivula, Tanja & Mäkelä, Jukka & Nipuli Suvi & October, Martta & Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta (2020): Väkivaltakäsitteiden sanasto. Työpäperi 1/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki.
- Eduskunnan oikeusasiamies. EOAK/4063/2022. Lastensuojelun ohjeistaminen ja yhteistyö vaikeissa huoltoriidoissa. Oikeusasiamiehen ratkaisu 15.12.2022.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2014): Hesitation as a System Response to Children Exposed to Violence. *The International Journal of Children's Rights* 22(4), 730-747.
- Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D. ym. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. *The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. Am J Prev Med.* 1998, 14(4):245–58.
- Hautanen, Teija. & Ritala-Koskinen, Aino. (2022) Monialaisen työn rajat vaikeissa ero- ja huoltoriitatilanteissa. Teoksessa Yliruka, Laura, Eriksson, Pia, Jokinen, Liisa & Pasanen, Kaisa (toim.) Kohti monitoimijaista lastensuojelua. Työpäperi 52. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki.
- Heikkinen, Emmi & Harju, Milja (2023): Lasten ja nuorten kanssa työskentely. Teoksessa Vaitomaa, Johanna & Rautio, Susanna & Hietanen, Päivi (toim.): Tunnista, puutu, auta-opas vieraannuttamisen tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 61–71.
- Hoitotyön tutkimussäätiö (2022): Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskilojen tunnistaminen. <https://hotus.fi/hoitosuositus/perheessa-tapahtuvan-lapsen-kaltoinkohtelun-riskilojen-tunnistaminen/> Saatavilla, luettu 29.10.2024.
- Kinnunen, Jaana (2016) Kun väkivalta ei päättynytkaan eroon. Tutkimus lastenvalvojien työkäytännöistä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. Ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaalityön erikoistumiskoulutus. Lapin

yliopisto. <https://varjosta.fi/wp-content/uploads/2015/05/Kinnunen.pdf>
Saataavilla, luettu 29.11.2024.

Kline Pruett Marsha, Johnston Janet R, Sain, Michael, Sullivan, Matt & Salem, Peter (2023) The use of parental alienation constructs by family justice system professionals: a survey of belief systems and practice implications. *Fam Court Rev* 2023; 61:372–94.

Laajasalo, Taina (2021): Lapsi myrskyn keskellä – vaikeiden huoltoriitojen dynamiikka, väkivalta, väkivaltaepäilyt ja vieraannuttaminen. Teoksessa Vaitomaa, Johanna & Muukkonen, Tiina & Rautio, Susanna (toim.) *Vaativan erotyön käsikirja*. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 28–37.

Laitinen, Merja & Jaana Kinnunen & Riitta Hannus (2017): *Varjosta valoon*. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190 / 2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>
Saataavilla, luettu 10.11.2024.

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
Saataavilla, luettu 29.10.2024.

Luoma, Ilona ja Laajasalo, Taina (2024): Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta ja vieraannuttamisen psykososiaaliset hoitomuodot. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2024; 140 (5) 389–95.

Nikupeteri, Anna & Pirjo Ervasti & Pia Marttala & Merja Laitinen (2017): *Vaino lasten ja nuorten arjessa*. Teoksessa Laitinen, Merja & Jaana Kinnunen & Riitta Hannus: *Varjosta valoon*. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 102–125.

Oranen, Mikko & Keränen, Eija (2006): *Lasten auttaminen*. Teoksessa *Perhe- ja lähisuuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Ensi- ja turvakotien liitto, Hämeenlinna, 63–83.

Pruuki, Heli & Sinkkonen, Jari (2017): *Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin*. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, Helsinki.

Raunio, Kyösti. (2004). *Olellainen sosiaalityössä*. Gaudeamus, Tampere.

- Remso, Niina (2022): Lapsen kaltoinkohtelun katkaiseminen-mallin taustaa, tilastoja ja teoriaa. (sivut 20–53) Teoksessa Remso, Niina & Kortelainen, Merja (toim.): Lapsen kaltoinkohtelun katkaiseminen. Käsikirja. Kognitiivis-behavioraalinen-malli lapsiperheen turvallisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen. Ensi- ja turvakotien liitto ry, Helsinki, 20-53.
- Remso, Niina & Kortelainen, Merja toim. (2022): Lapsen kaltoinkohtelun katkaiseminen. Käsikirja. Kognitiivis-behavioraalinen-malli lapsiperheen turvallisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen. Ensi- ja turvakotien liitto ry, Helsinki.
- Sinkkonen, Jari (2018): Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2018;134(5):465–70.
- Stanley, Nicky & Humphreys, Cathy (2014): Multi-agency risk assessment and management for children and families experiencing domestic violence. *Children and Youth Service Review* 47. 78–85.
- Sudland, Cecilie (2020): Challenges and Dilemmas Working with High-conflict Families in Child Protection Casework. *Child & Family Social Work* 25 (2), 248–255.
- Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012): Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitiie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Porvoo, Bookwell Oy, 76–98.
- Söderholm, Annlis & Kivitiie-Kallio, Satu (2012). Lapsen kaltoinkohtelu-ihmis-oikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitiie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Porvoo, Bookwell Oy, 14–21.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun rooli vaikeissa erotilanteissa. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelun-rooli-vaativissa-erotilanteissa>
Saatavilla, luettu 6.6.2024.
- Tilastokeskus: Parisuhdeväkivallan kokemukset yleisiä Suomessa. Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimuksen ennakkotuloksia. https://stat.fi/media/uploads/sukupuolistunut_vakivalta_teemasivu/parisuhdevakivallan_kokemukset_yleisia_suomessa.pdf
Saatavilla, luettu 29.11.2024.

Tilastokeskus: Rikos- ja pakkokeinotilastot. <https://stat.fi/tilasto/rpk>.
Saatavilla, luettu 10.11.2024.

Turva10 työvälineet. Ensi- ja Turvakotien liitto. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/turva10valineet/>
Saatavilla, luettu 10.11.2024.

Vaitomaa, Johanna (2021): Eronneiden vanhempien ja lapsen palvelupolku.
Teoksessa Vaitomaa, Johanna & Muukkonen, Tiina & Rautio, Susanna (toim.)
Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 38–47.

World Health Organisation (WHO) International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (ISPCAN) (2006): Preventing child maltreatment. A guide to taking action and generating evidence. Geneva: WHO 2006. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf?sequence=1
Saatavilla, luettu 29.11.2024.

Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018): Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki.

